

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

РЕДАКТОРЪ АНТ. БОРЛАКОВЪ.

Елизабетъ Югненъ.

НА ГОСТИ ВЪ УЧИЛИЩЕТО НА Д-РЪ ДЕКРОЛИ.

На Великденъ 1928 г. нѣколцина учители отъ „L'Ecole des Roches“ и „Collège Sévigné“¹⁾ отидохме въ Брюкселъ, за да посетимъ училищата на д-ръ Декроли.

Знаменитото вече училище на ул. Ермитажъ²⁾ сега е настанено въ брюкселското предградие Юкълъ (Uccle). Родителитѣ на ученицитѣ купили тамъ за това училище хубавъ имотъ.

Следъ великденския разпусъ, въ понеделникъ сутринята, ние се отправяме за училището въ Юкълъ, като минаваме презъ гората Камбъръ (Cambre). Вървимъ по великолепенъ градински пѣтъ, после — по горски пѣтеки. Младъ листакъ се откроява върху ясносиньото небе. Въ утринната тишина се чува разпукването на пѣпките, които, галени отъ топлии слънчеви лъчи, се разтварятъ; чува се веселото бръмчене на наѣскомитѣ.

По тоя очарователенъ пѣтъ всѣки день децата отъ училището на Декроли минаватъ, за да работятъ . . . Неволю си спомнямъ прашнитѣ и мръсни улици, по които мнозинството отъ ученицитѣ на днешнитѣ официални училища минаватъ, за да отидатъ въ своитѣ класове. Спомнямъ си за досаднитѣ учебни часове въ тѣхъ, следъ които междучасията се прекарватъ въ крамоли и бой. Каква благодать за

1) „L'Ecole des Roches“ при гр. Verneuil-sur-Avre е първото ново училище въ Франция, уредено презъ 1899 год. отъ известния социологъ и педагогъ-реформаторъ Едмонъ Демоленъ. То сега има пълненъ курсъ на основно и сръдне училище.

„Collège Sévigné“ е ново училище въ Парижъ. Въ него работятъ видни пионери на новото възпитание.

2) Училището на ул. Ермитажъ, въ брюкселското предградие Икселъ, е основано отъ д-ръ Декроли презъ 1907 г.

учебния денъ, който може да започне съ това близко общение съ природата! Какъ успокоява и възвисява то детската душа!

Минаваме вратника на училищната ограда. И предъ нашия погледъ се изпречватъ жилища на малки животни, които ученицитъ отглеждатъ.

Влизаме въ главната училищна сграда, дето госпожица Хамаидъ, преданна сътрудница на д-ръ Декроли, работи съ 7 — 8 годишни деца. Работата, на която тия 27 весели момиченца и момченца сж отдадени, никакъ не прилича на обикновенитъ училищни уроци. Тъ се връщатъ отъ разпусъ. И първата грижа, която ги вълнува, е да узнаятъ, какъ сж преживяли презъ време на разпуса питомнитъ зайчета, които отъ много месеци сж отглеждали! Скоро тъ се успокояватъ: г-ца Хамаидъ не е забравила беднитъ животни презъ време на разпуса...

Радостни, децата донасятъ въ прегръдкитъ си три голъми зайчета. Натъкмяватъ везнитъ, нареждатъ теглилитъ. Мъркитъ сж тѣхно собствено изобретение. Децата сж измислили своя метрическа система, нагодена за нуждитъ на всѣкидневния имъ училищенъ животъ. Тѣхна *единица* мърка за тегло е *кестена*. По-сръчнитъ поставятъ зайцитъ единъ следъ другъ върху едно отъ блюдата на везнитъ и ги държатъ. Други, като се опитватъ да си припомнятъ последната тежестъ на зайцитъ преди разпуса, слагатъ върху другото блюдо на везнитъ *наизи* отъ десетъ, двадесетъ, петдесетъ кестена, и всички внимателно пресмѣтатъ.

Децата сж наредени въ кръгъ около голъма маса. Голѣмъ интересъ се чете по тѣхнитъ лица: по-тежки ли или по-леки сж станали зайцитъ презъ време на разпуса? И въ каква надпревара пресмѣтатъ! И какъ ловко, вѣрно и бързо! Очевидно, тъ сж отлично упражнени въ смѣтането. Многобройнитъ задачи, които имъ задава госпожица Хамаидъ, както и ония, които сами си измислятъ, ни убеждаватъ, че ученицитъ владѣятъ четиритъ аритметически действия. Тия деца, като сжщински фокустници, си играятъ съ числата: разлагатъ ги и ги съчетаватъ съ бързина, която ни смайва. Никоя задача отъ умствено или писмено смѣтане не затруднява тоя малкъ свѣтъ.

На стенитъ въ учебната стая сж окачени таблици, въ които е посочено теглото на всѣко дете. Децата се интересуватъ отъ своето тѣлесно развитие: тѣ често сравняватъ своето тегло и своята височина съ числата въ една таблица, която имъ посочва мъркитъ за правилень ръстъ и тегло за всѣка възраст.

Въ единъ кѣтъ на стаята се вижда стененъ часовникъ съ странна форма, размахътъ на чието махало трае почти една секунда. Едно дете е натоварено да наблюдава и отъ време

на време да съобщава, колко време е употребено, за да се реши нѣкоя задача, за да отговори нѣкои другарь на зададенъ въпросъ и пр.

Урокътъ по смѣтане се свършва — по-точно, той се преобразява. Следъ особено хубавъ отговоръ г-ца Хамаидъ, ръководена отъ детскитѣ желанія, пише. Детскиятъ интересъ насочва учебната работа къмъ писане и четене на малки изречения, които учителката пише по искане на ученицитѣ. Така съвсемъ естествено се преминава къмъ урокъ по четене и, когато пожелаватъ да пишатъ сами на черната дъска, — къмъ урокъ по писане. Зайцитѣ пакъ даватъ теми за писане, а после — преживяванията на всѣко дете: децата разказватъ за токущо свършилиия се разпусъ, за единъ ученикъ, който още пжтува, за другъ, който е боленъ, за трети, който даде цѣла редица отлични отговори.

Веднага следъ това присъствуваме на урокъ по география. Малко коландче разказва за срѣдна Европа. При името за всѣка страна, за която говори, то прибавя по нѣкоя характеристна подробностъ. Така напр., когато разказва за Германия, то споменава за *цепелина*, когато говори за Франция, — за добритѣ пжтища, удобни за пжтуване съ автомобилъ, и пр.

Въ междучасието децата се струпватъ на двора около жилищата на животнитѣ. Изчистватъ подоветѣ, смѣнятъ настилната, носятъ прѣсна трѣва и вода, като размѣнятъ непрестанно помежду си бележки за забелязаното. Тѣ се увличатъ, но се държатъ сериозно. Това, струва ми се, характеризира духа, който цари въ цѣлата имъ дейностъ. Дето и да ги срещнете — въ класъ, при игра или при практическа работа — тѣ всецѣло сж отдадени на своята дейностъ. Дано бждатъ така радостни и сериозни и когато ще упражняватъ своитѣ бждащи професии! Дано повече училища привикватъ своитѣ ученици да се държатъ така въ живота!

Следъ междучасието ние се раздѣляме на малки групи, за да не пречимъ на работата въ класоветѣ, които ще посетимъ. Една група присъствува на урокъ по пѣние. Пѣние. о по ноти (солфежъ) тукъ се учи по особенъ нагледенъ методъ — методъ на д-ръ Декроли (Ръководство за него е издадено отъ Lamartin въ Брюкселъ). Децата сами откриватъ мелодиятъ на редица пѣсни, нотирани по тоя методъ.

Друга група презъ това време посещава детското училище и се запознава съ идеозрителния методъ за начално четене. Тоя методъ започва съ конкретни изречения и думи, онагледени съ рисунки. Служи си съ многократни повторения, свързани съ игри. Изреченията се разлагатъ на думи и думитѣ — на срички и звукове най-после, защото тая аналитична работа е отвлѣчена и трудна за децата. Всичко, което чете детето — думи и кжси изречения — се свързва тѣсно съ всекидневния му опитъ и съ обучението по другитѣ учебни

предмети. Времето, потребно за да се научатъ децата да четатъ, е различно: едни, споредъ думитъ на г-ца Хамаидъ, усвояватъ четивната техника за 8 часа, други — мнозинството — за 6 седмици, но има и такива, които се научаватъ да четатъ едва следъ три години. Никога, обаче, не задържатъ въ сжщото отдѣление децата, които не умѣятъ да четатъ. Тъ минаватъ въ по-горни отдѣления и продължаватъ своитъ занятия, както могатъ.

Писането се подпомага съ самопроизволни упражнения по моделиране и рисуване. Децата, преди да пишатъ, моделиратъ изреченията. Тъ преминаватъ лесно отъ ръкописнитъ къмъ печатнитъ букви. Увѣряватъ, че тѣзи упражнения помагатъ да се усвои правописа. Това е едно отъ предимствата на тоя методъ.

Нѣколцина отъ насъ пожелаватъ презъ това време да пристъпватъ на обучение при по-възрастнитъ: въ училището се учатъ деца до 14—15-годишна възраст. Училището се посещава отъ около 200 деца, разпредѣлени въ 10 последователни класа. Отъ 14-та година момчетата постъпватъ въ гимназитъ, а момичетата — пакъ тамъ, или се посвещаватъ на практическа работа (най-вече на градинарство и пчеларство).

Класоветъ на голѣмитъ ни интересуватъ много. Навсѣкжде сжщитъ свѣтли, слънчеви и весели стаи съ стени, покрити съ ученишки рисунки. Въмѣсто малки масички и столчета, каквито видѣхме въ отдѣленията на малкитъ, тукъ намираме по една дълга и широка маса, около която сѣдатъ момичета и момчета, на възраст отъ 12 до 14 години. До тѣхъ книги, тетрадки и материали за работа, съ които си служатъ всѣки день. На стенитъ най-разновидни карти и картини. Въ единъ кжтъ — библиотека, отъ която ученицитъ взематъ книги непрестанно. Ние не сме въ учебна стая: ние сме въ работилница. Заняти съ различна работа, ученицитъ свободно сноватъ насамъ-нататкъ. Нѣколцина отъ тѣхъ подготвятъ урокъ по география. Но колко е далечъ той отъ уроцитъ, които се наизустяватъ отъ ученицитъ! Въ карти и атласи, речници и разновидни книги, дадени на тѣхно разположение, ученицитъ дирятъ потребнитъ сведения, за да приготвятъ рефератъ, като оня на малкото холандче, който слушахме преди малко. И колко много сведения събиратъ тѣ! Смайва ви богатството отъ факти, което мозъкътъ на тринадесетгодишното дете може да задържи, когато се остави свободно да ги търси, ръководено само отъ своитъ интереси. Тетрадкитъ, които ученицитъ ни показватъ, — *тетрадки за асоциации* — ни увѣряватъ въ това.

Знае се, какъ д-ръ Декроли разбира обучението. Той подбира учебното градиво, като се ръководи отъ самопроизволнитъ детски интереси: най-напредъ отъ първичнитъ човѣшки нужди (нужда отъ храна, отбрана и запазване) и после

отъ по-висшиятъ такива (нужда отъ действие, работа, почивка и възпитание).

Съ упражненията, измислени отъ него, се цели да се развиятъ различнитъ детски способности. На първо мѣсто стоятъ *упражненията въ наблюдаване*. Чрезъ тѣхъ детето опознава сѣтивния свѣтъ, причинитъ и последицитъ на явленията. Следъ наблюденията идватъ *упражненията въ асоцииране*. Съ тоя изразъ д-ръ Декроли означава изучаването на факти, отдалечени по време и пространство, но подобни на фактитъ, които детето е наблюдавало и вече познава. Това сж историческитъ и географическитъ факти, но разглеждани отъ гледището на цивилизацията. Най-после следватъ *упражненията въ изразяване*. Детето чувствава нужда да изрази по нѣкакъвъ начинъ знанията си. Упражненията въ изразяване обхващатъ устния и писменъ роденъ езикъ, рисуването и различнитъ видове ръчна работа.

Сега голѣмитъ ученици ни показватъ своитъ *тетрадки за асоциации*. Преди малко разгледахме *тетрадкитъ за наблюдения* на най-малкитъ ученици. Последнитъ сж твърде горди, и това лесно се разбира. Колко много факти, колко много наблюдения сж вписали въ тетрадкитъ си. Колко грижливо изпълнени рисунки, колко търпеливо търсени и подбрани картини и карти има тамъ! Колко много любовъ и усърдие сж вложени въ подреждането на тая малка енциклопедия — тетрадката за наблюдение на всѣки ученикъ отъ училището на Декроли!

Тетрадката за *асоциации* на голѣмитъ задържа повече вниманието ни. Въ нея намираме историята на старитъ народи: египтяни, халдейци, гърци и римляни. Историята е представена живо и конкретно съ многобройни документи: картини, карти, рисунки, чертежи и др. т. Гледището, отъ което сж подбрани, се различава отъ гледищата, приложени въ учебницитъ при подбора на историческитъ факти. Въ старата история ученицитъ сж търсили сведения за *храната, облѣклото, жилищата, вѣрата, обичаитъ, поминѣка* на нѣкогашнитъ народи. Подобни факти изъ съвремения животъ сж били предметъ за изследване при упражненията въ наблюдаване. Сега фактитъ се проектиратъ *въ времето* — това е предметъ на историята. Тѣ могатъ да бждатъ проектирани и *въ пространството* — тогава имаме география.

Възможно е, когато историята се изучава отъ такова утилитарно гледище, да не се засегнатъ важни факти, съществени особености на старитъ цивилизации . . . Възможно е сжщо, това гледище да не е единственото, ксето детето може да разбере. Ала това не пречи да се възхищаваме отъ дълбокия интересъ, съ който ученицитъ работятъ, отъ умението, съ което използватъ документитъ отъ музеитъ или сведенията, черпени отъ книгитъ въ библиотекитъ. Иници-

тивата на децата, тяхното желание да се учатъ, тяхната сериозностъ въ работата — всичко това прави, действително, голѣмо впечатление. Учителътъ на старото училище — който върва въ всемогществото на думитѣ, който самъ никога не се е училъ отъ фактитѣ, а само съ помощта на книгитѣ — безъ друго ще бже смутенъ отъ работата на тѣзи ученици . . .

Учебникътъ не играе никаква роля въ училището на Декроли. Книгата се използва само, когато трѣбва да се усвоятъ знания за факти, отдалечени по време или пространство, недостъпни за прѣки наблюдения.

Нѣкои учители, които иначе се отнасятъ благосклонно къмъ метода на Декроли, питатъ, каква е „хуманитарната стойностъ“ на това *реалистично* обучение, което направо започва съ положителна наука. Винаги се е мислѣло до сега, че изучаването на гръцката и латинската култура е единственото сръдство, за да се достигне до истински хуманизъмъ. Но тая култура — само отъ думи и идеи — подготвя ли детето за съвременния свѣтъ, което преди всичко се интересува отъ фактитѣ и действителността? Детето, обучавано по сложителния методъ на д-ръ Декроли, ще има много по-точни и по-пълни знания за свѣта, въ който ще живѣе и на когото ще трѣбва да даде своята данъ, отколкото онова, напоено само съ гръцко-латински и християнски класицизъмъ.

Но не ще ли му липсва нѣщо твърде важно, твърде сжществено, ако въ образованието му се пренебрегне напълно оная култура, която до сега се предаваше чрезъ хуманизма? — Голѣмъ въпросъ, който прескача рамкитѣ на тая студия! Нека пожелаемъ на тая младежъ, която изучава материалния свѣтъ и обществото, въ което трѣбва да прояви най-добритѣ си способности, — нека ѝ пожелаемъ да се запознае сжщо и съ най-благороднитѣ творби на човѣшкия духъ, защото за човѣка, вънъ отъ завладяването на материалния свѣтъ, сжществуватъ и други цели въ живота! Нека ѝ пожелаемъ да изгради новъ хуманизъмъ върху развалинитѣ на стария!

Възхищението ни отъ тоя методъ не пречи да направимъ нѣколко леки критически бележки. Струва ни се, че това, което д-ръ Декроли нарича *изразяване* и което може да се нарече още сръчности (писане, правописъ стилъ) или още *изкуства* (литература, музика, рисуване), е, ако не занемателно, най-малко поставено на второ мѣсто. Този именно недостатъкъ пречи на привръжниците на старото училище, особено на родителитѣ — които ценятъ училището по-скоро споредъ успѣхитѣ на своитѣ деца въ различнитѣ сръчности, отколкото по развитието на тѣхнитѣ умствени и правствени качества и на цѣла категория добри умове, закрижени за „хуманитарното възпитание“, да видятъ действителното пре-

възходство и наложителната нужда от реформата, предложена от д-ръ Декроли.

На това възражение д-ръ Декроли отговаря така:

1. Детето се интересува от ржния труд и от материалния свѣтъ.

2. 90 % от хората се отдават на физически труд. Съ това тѣ дават възможност на останалитѣ 10 %, да се посвѣтват на умствена дейност. Трѣбва да кажемъ това на детето, за да го научимъ да уважава физическия труд. И трѣбва училището да разбере, че това е негова задача.

Но да се върна къмъ моя разказъ. Обхождаме всички класове, наблюдаваме, събираме сведения отъ учители и ученици, размѣняме впечатления помежду си вън отъ класоветѣ, и неусѣтно учебниятъ полудень минава: звънецътъ известява прекратяването на занятията.

Отправляме се за трапезарията, заедно съ децата. Най-напредъ тѣ минаватъ презъ стая съ омивалници и следъ това влизатъ въ трапезарията измити, вчесани и ободрени. Обѣдватъ на две смѣни: трапезарията не може да побере всички изведнажъ.

Хубави чинии, украсени съ цвѣтя, сж сложени върху малки масички, около които децата, усмихнати и изгладнѣли, сѣдатъ. Тѣ чуруликатъ като врабчета, но не сж немирни и закачливи. Това ние забелязахме още, когато пристигнахме въ училището. Свободата, която тѣ щедро имъ е дадена, не се изражда тукъ въ анархия: заедно съ нея на всѣко дете е възложена отговорна длъжностъ, съответна на възрастта му. Всички се държатъ прилично. Чувствувате, че се намирате срѣдъ възпитателно общежитие, въ което учителката учи децата не само да се взаимно уважаватъ, но и да си помагатъ.

Обѣдътъ, който изглежда твърде вкусенъ, е приготвенъ отъ училищния слуга и неговата жена. Обѣдътъ се състои отъ супа, готвено съ зеленчукъ, малко месо и плодове. Питие — вода; млѣко за ония, които трѣбва да се поогоятъ.

Презъ великденския разпусъ трапезарията трѣбвало да се пребоядиса. Това станало предметъ на всички разговори въ училището. Неуморимата въ своето усърдие г-ца Хамаидъ решила сама да свърши тая работа, макаръ че презъ разпуса тя имала да върши още много други работи. Но единъ родителъ узналъ това и изненадалъ училището, като се заелъ самъ да проебядиса трапезарията. Така се извършватъ много домакински работи вътова училище.

Децата плащатъ за обѣдитѣ по 5 белгийски франка. Училището не взима отъ тѣхъ никаква печалба.

Следъ обѣдъ децата спятъ: голѣмитѣ половинъ часъ, малкитѣ единъ часъ. Всѣко дете има дълъгъ сгъваемъ платненъ столъ и покривка. Когато времето е хубаво, спятъ въ

градината, а когато е лошо — на верандата. Пълна тишина цари презъ време на почивката. Децата нѣматъ нужда отъ никакво четиво, за да бждатъ усмирени и приспани: тѣ не сж нито възбудени, нито напрегнати отъ предобѣдната работа. За това само похвала заслужава организацията на живота въ училището.

Предобѣдтъ е отреденъ само за умствени занятия, а следобѣдтъ — за практическа работа. До главната сграда има нѣколко пострѳйки, нагодени за различни практически занятия. Говорихъ вече за жилищата на животнитѣ. Въ стара кѳща въ градината е настанена печатница. Ученицитѣ печататъ тамъ месеченъ вестникъ отъ четири страници. Казаха ни, че това твърде много помага на децата да усвоятъ добре правописа. Съ печетарство се занимаватъ децата презъ седмата и осмата учебна година. Тѣ работятъ подъ ръководството на една учителка.

Други деца работятъ въ градината, трети отглеждатъ питомни зайци, гълъби и кокошки и водятъ смѣтки за получения отъ тѣхъ приходъ.

Така минава следобѣдниятъ полудень. Настѣпва време за връщане въ Брюкселъ. По всички посоки се прѣскагъ групи деца — едни, отвеждани отъ родителитѣ, други изпращани до града отъ училищнитѣ прислужници.

Щомъ децата заминатъ, учителитѣ отиватъ въ домоветѣ си, но не да почиватъ, а да се готвятъ за следния учебенъ день. Защото пълниятъ и щастливъ детски животъ, на който се любвахме цѣлъ день, не е импровизация, а дѣло на обмислено учителско сътрудничество. Това сътрудничество, грижливо прикривано, не се забелязва отъ повърхноститѣ посетители, но учителитѣ, посветени въ тайнитѣ на професията, го отгатватъ и го преценяватъ по истинската му стойностъ....

Д-ръ Декроли е щастливъ човѣкъ: той е лѣкаръ, психологъ и педагогъ. Неговиятъ методъ има безспорни предимства предъ методитѣ, плодъ на теоретични построения или само на практиката. Неговата психологическа теория е рождба на педагогическата му практика. Ала, въпрѣки тия качества, само съ метода не може да се разреши голѣмата и трудна задача: да се оживи и ръководи училището. Това не е наука, а изкуство. То почти винаги е привилегия на женитѣ: навѣрно, защото изисква неуклонна преданностъ и постоянство въ малкитѣ работи — две качества, присѳщи на жената.

Д-ръ Декроли е щастливъ, че намѣри сътруднички, които разбраха идеитѣ му и посветиха живота си, за да ги осществятъ. На първо време тѣ бѣха госпожицитѣ Деганъ (Degand) и Моншанъ (Monchamp), после — г-ца Дешампъ (Dechamps), а сега — г-ца Хамаидъ, която управлява училището. Макаръ като директорка да е натоварена съ много работа, тя

обучава и едно отдѣление, защото обича извънредно много обучението и не желае да се откаже отъ него. Г-ца Хамаидъ посрѣща всички посетители — а тѣ сж многобройни; тя се грижи за хиляди работи, които безъ нея не биха били извършени.

За почистването на училищнитѣ помѣщения и за приготвяне на обѣдитѣ се грижатъ училищниятъ слуга и неговата жена.

Обучението е повѣрено на десетъ първостепени учители: училището има десетъ класа.

Всѣки учителъ води своитѣ ученици отъ първата до осмата учебна година. Учители специалисти преподаватъ латински езикъ и ритмична гимнастика. Рисуването не е повѣрено на специалистъ, ала всички ученици — отъ най-горния класъ до най-долното отдѣление — рисуватъ!

Учителитѣ въ сжщностъ не приподаватъ, а само потикватъ ученицитѣ сами да се учатъ: създаватъ имъ възможности да наблюдаватъ и правятъ опити. Неусѣтно учителитѣ имъ внушаватъ, какво трѣбва да работятъ, увличатъ ги и ги ржководятъ въ работата. Произволнитѣ и догматични преподавателски постѣпъци, тѣй обикновени въ старото училище, не сж познати тукъ. Учителътъ само наблюдава и напжтва своитѣ ученици. Въпрѣки това, неговата задача е твърде тежка. Обучението чрезъ факти изисква голѣма подготовка и много поправки.

Учителитѣ въ училището на Декроли работятъ съ преданостъ, която оставя далечъ задъ себе си и най-голѣмата преданостъ на най-добритѣ учители въ старото училище. Съ голѣма любовъ тѣ всецѣло се посветяватъ на възпитателскитѣ си длѣжности, и то не само презъ учебнитѣ часове въ училището, но и вънъ отъ него до късна вечеръ.

Такова обучение не може да бжде импровизирано, нито пъкъ може да бжде водено съ помощта на нѣкое практическо ржководство. То налага да се посещаватъ фабрики и музеи, да се ровятъ библиотеки, да се правятъ анатомически разрѣзи и препарати, да се предприематъ изследвания съ микроскопа съ една дума, да се работи точно така, както се работи и при научнитѣ издирвания. Вънъ отъ това, учителътъ трѣбва да надзирава и да преглежда работата на ученицитѣ, които самостоятелно преработватъ събранитѣ отъ тѣхъ материали.

Покрай редовнитѣ учители въ училището се срѣщатъ и стажанти, дошли да се запознаятъ съ метода на Декроли. Редовни учители тамъ се назначаватъ, следъ като сж стажували въ него най-малко шесть месеца.

Освенъ интелигентностъ, наблюдателностъ и преданостъ, учителитѣ въ училището на д-ръ Декроли трѣбва да притежаватъ и редъ други качества, неизисквани до сега отъ учителитѣ въ другитѣ училища. Учителътъ трѣбва да умѣе да на-

блюдава както животните и растенията, така и децата. Той трѣбва да обича своите ученици и да познава психологията и естественият науки.

Често се казва, че учебните методи струват толкова, колкото струват ония, които ги прилагат. Често се твърди, че новата педагогика има такава стойност, каквато имат учителите — безспорно, даровити понекога — които я представят.

Това твърдение е неоснователно по отношение на метода на д-ръ Декроли. Неговият метод притежава обективна реална стойност, която надхвърля личните дарби на учителя, който го прилага.

Реформата на д-ръ Декроли е насочена към двойна обнова: 1) *обнова на метода* и 2) *обнова на програмата*. Методът прилага началото на цялостното обучение. Той е изграден върху детската психология: изграден е върху скала. Програмата не е абсолютна и може да се прилага различно според различните места и обстоятелства: от лабиринта на човешките знания винаги могат да се предпочитат едни и да се пренебрегват други факти. Изборът на научните факти е неограничен. Колкото повече се отдалечаваме от първото детство, за което *случайното* е най-добрият метод, толкова повече ще бъдем принуждавани да създаваме някаква класификация на фактите, които поднасяме на ученика. Никоя класификация, обаче, няма абсолютна стойност. Поради туй не може да се поддържа, че само класификацията, предложена от д-ръ Декроли, е върна. Който прилага неговия метод, трѣбва да умѣе да го нагажда към нуждите на децата, които обучава, като запазва от него само онова, което има всеобща ценност.

Въ заключение ще се опитамъ да посоча ония прищипи особености на метода, които имат обща стойност и значение. Неговата оригиналност важи много по-малко, отколкото началата, легнали въ основите му. Тъкмо тѣ сж най-ценно въ голѣмото дѣло на д-ръ Декроли, насочено да освободи училищното обучение от въковни грѣшки.

1. Д-ръ Декроли смѣта, че училището трѣбва да *подготвя за живота чрезъ живота*. То не трѣбва да учи своите възпитаници само на четене, писане или смѣтане, или да имъ поднася само словесни уроци по история, география или някоя мъртва наука. Училището трѣбва да запознае децата още презъ най-ранните имъ години съ срѣдата, въ която ще живеятъ. Тя обгръща, отъ една страна, природата, а отъ друга — човешкото общество. Да се подготви ученика за живота значи, следователно, да се запознае съ природните явления и съ обществените факти. Само при тѣзи условия детето ще може да схване направеното отъ природата и хората за него и разбере задълженията си къмъ тѣхъ.

2. Д-ръ Декроли, както всички съвременни психолози и педагози — привържници на *активното училище*, смята, че истински знания могат да се добиват само чрез *дейността* на всички умствени способности, а не само чрез просто *възприемане*, както искаше старото училище. Не е достатъчно да поднесем на детето редица словесни знания, които погрешно наричат „култура“ и които се разпръсват като димъ, щомъ се срѣщнатъ съ действителния животъ. Потрѣбно е, да поставимъ детето въ допиръ съ нѣщата, за да може само да изгради своитѣ знания възъ основа на наблюдения и опити.

3. Д-ръ Декроли отхвърля досегашнитѣ учебни програми. Учебното градиво въ тѣхъ е избрано само отъ гледището на възрастнитѣ. Подборътъ е произволенъ.

Д-ръ Декроли предлага програма, въ която учебното градиво е избрано, като е държана сметка за *самопроизволнитѣ детски интереси*. Може да се спори върху подробноститѣ на тая програма, ала трѣбва да се признае, че прокараното въ нея начало е право. Сръчноститѣ сж поставени въ услуга на знанията. Могатъ да се съкратятъ нѣкои учебни предмети: граматиката, напр., доколкото тя дава само теория, а не и градиво за наблюдение на езиковитѣ форми; изучаването на други може да се отложи за по-късно: усвояването, напр. на четивната техника, за която всѣкога се е мислило, че трѣбва да предхожда усвояването на другитѣ знания и сръчности.

4. Д-ръ Декроли отхвърля традиционното дѣление на знанията и сръчноститѣ на „учебни предмети“. То задоволява само нужда на възрастния — нуждата да класифицира фактитѣ; но не се разбира отъ детския умъ.

Вмѣсто разединено обучение, д-ръ Декроли предлага *цѣлостно обучение* (enseignement global), което възстановява естествената връзка между разнороднитѣ училищни знания и сръчности. Така той създава метода на *центрове на интересъ*. По тоя методъ различнитѣ детски дейности се групиратъ около сръдоточни теми, които интересуватъ ученицитѣ.

5. Д-ръ Декроли внася въ училището новъ възгледъ за стойността на детския трудъ. Той цени само *самопроизволното усилие* — само онова, което произтича отъ дълбокъ интересъ къмъ работитѣ, които детето извършва. Старото училище познаваше само натрапеното отъ вънъ волево усилие, затова то често биваше принуждавано да си служи съ наказания, да зове на помощъ чувството на дългъ — чувство, твърде слабо и неестествено у детето.

Само отъ самопроизволния интересъ се ражда всѣко истинско усилие.

6. Училището на Декроли не се ограничава само да дава знания за свѣта, въ който ученикътъ ще живѣе: то се

стреми да създаде у детето навикъ да живѣе и работи *сговорно* съ другаритѣ. Покрай *индивидуалната работа*, която има за целъ да развие детскитѣ душевни способности (интелигентностъ, инициатива, постоянство и др.), въ училището широко се застъпва и *колективния трудъ*, който привиква ученицитѣ къмъ *сговоръ* и *взаимопомощъ*.

Поради туй, тоя методъ не е само методъ за *умствено възпитание*: той е методъ и за *нравствено* и *обществено* възпитание.

Такива сж началата, върху които е изградена реформата на д-ръ Декроли. Неговиятъ методъ — не се съмняваме въ това — е призванъ да обнови рано или късно официалното образование.

Той ще направи превратъ въ начинитѣ на обучение. както методътъ на природнитѣ науки направи такъвъ въ философията и начинитѣ на мислене въ началото на новитѣ времена.

Превелъ отъ френски *Ант. Борлаковъ*.

Д. Правдолюбовъ—София

ИЗСЛЕДВАТЕЛСКИ МЕТОДЪ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЕСТЕСТВО- ЗНАНИЕ.

Днесъ много се говори за детската дейностъ и самодейностъ. Изследвателскиятъ методъ е въплотение на тия два принципа. Целта на тази ми статия е да дамъ общия езикъ на тоя методъ, какъ той се разбира отъ мнозинството западни педагози.

Изследвателскиятъ методъ не е мечта. Ние лично сме видѣли приложението му въ много училища. И отъ день на день той намира все по-голѣмъ и по-голѣмъ просторъ въ практиката на западното училище. Наистина, резултатитѣ му, може би, не сж идеални, но все пакъ сж далече по-напредъ отъ тия на догматическия досегашенъ методъ, чрезъ който детето у насъ се чувствува като затворникъ на принудителна работа.

При изследвателския методъ нѣма учебници. Нѣма и учителъвъ разказъ. Всѣко догматическо преподаване въ него е изхвърлено. Голѣма частъ отъ методическитѣ единици при естествознанието се изучаватъ чрезъ самостоятелни изследвания, или, другоаче казано, цѣлиятъ курсъ по естествознание е раздѣленъ на задачи, които децата сж длъжни да решатъ самостоятелно. При това, изучването на тваритѣ и явленията въ природата трѣбва да стане чрезъ лични и непосредствени

наблюдения и опити, а не чрез тяхните символи : рисунки, чертежи и даже модели. Така изследвателският методъ поставя детето въ ролята на изследвателъ.

Детето по природа си е такъв. То още отъ малко изследва предметитѣ; нѣщата, щомъ му попаднатъ въ ржце, по двадесетъ пжти разглежда, пипа, чупи, хвърга — не отъ инстиктъ къмъ разрушение, а отъ желание да изследва и изучи околната срѣда. Великиятъ експерименталистъ Прейеръ говори за едно дете, което той изучвалъ, че то 78 пжти отваряло и затваряло една врата, додето най-после се научило, какъ се отваря и затваря. Подобни наблюдения сж правени и отъ Монтесори. Кершенщайнера, Дюи и др.

Изследвателскиятъ методъ има и свои противници. „Вие — възразяватъ тѣ на защитницитѣ му, може би ще научите децата да умѣятъ да изследватъ, но да знаятъ никога не ще ги научите“.

За да се разберемъ, трѣбва да се запитаеме, кое е важно за живота: да знаешъ ли, или да умѣешъ. Да вземемъ напр., труда на лѣкаря-хирургъ. Колко пари струватъ неговитѣ знания, ако той не умѣе да направи и най-простата операция? Колко пари струва и трудътъ на шивача, ако той съ часове може да дрънка, какъ се кроятъ и шиятъ дрехи, а самичкѣ не може и една крѣпка да направи?

Децата готвимъ за живота, а не за небето. Затова трѣбва да ги приучимъ къмъ умѣние. А умѣнието изключително се създава чрезъ процеса на труда, не и чрезъ господстващата днесъ догматика. При това по-добре се знае не това, което сме научили отъ книгата или отъ учительовия разказъ, а онова, до което сме се добрали чрезъ личенъ опитъ и наблюдение, чрезъ изследване. За да се запознаемъ въ общи черти съ практиката на изследвателския методъ, вземамъ следния примѣръ:

Предполагаме, че имаме урокъ по ботаника и ни предстои опитъ.

Уравновѣсяваме на възникнѣ две еднакви саксии, напълнени се градинска прѣстъ. Въ едната саксия, освенъ прѣстътъ, има посадено и нѣкое цвѣте, напр. бегония. Следъ това и дветѣ саксии се поливатъ съ по $\frac{1}{2}$ чаша вода и се оставятъ на спокойствие. Следъ 1—2 дня наново измѣрваме саксията. Тази съ цвѣтето се забелязва, че е по-лека.

Какъ да обяснимъ това явление? Защо и дветѣ саксии не тежатъ еднакво? Следващитѣ опити на младитѣ експериментатори ще разрешатъ тоя въпросъ. И въ дветѣ саксии никой нищо не е притурялъ, никой нищо не е изваждалъ. Защо саксията съ растението да е по-лека? Що е избѣгало отъ нея? Прѣстътъ е останала въ сжщото количество. Да ли не се е изпарила водата, попита отъ земята? Това е твърде възможно. Отъ по-напрежнитѣ опити намъ ни е известно, че вс-

дата може да се изпарява, че намокренитѣ предмети могат да изсъхватъ. Но ако е изсъхнала пръстѣта въ едната саксия, то същото нѣщо трѣбва да е станало и съ другата — още повече че и дветѣ саксии сж еднакво голѣми. Следователно, саксиитѣ не сж виновни за намѣрената разлика въ теглото.

Тукъ трѣбва да има и друга нѣкоя причина. Коя? Въроятно, засаденото растение въ саксията може би е указало нѣкакво влияние. Да видимъ! Ето растението е влажно; възможно е и то да е изпарило водата. Ние знаемъ, че растенията, ако не се поливатъ, изсъхватъ; трѣвата може да се преобърне на сѣно, щомъ е изсушимъ, и пр. Оставаме съ съмнение, че растението е изпарило частъ отъ водата въ себе си. Но защо пъкъ не е повѣхнало? Явно е, че то е взело вода отъ влажната пръстъ въ саксията. Значи, разликата въ теглото на дветѣ саксии е предизвикана отъ водата, която растението е изпарило.

Ние можемъ да провѣримъ това наше предложение. Нека да се опитаме да съберемъ водата, която изпарява растението. Това може да стане, като завиемъ растението съ мѣхуръ, или го покриемъ съ бурканъ за сладко или пъкъ по-голѣма чаша. Ще се съгледа, че стениитѣ на сжда скоро ще се изпотятъ. Отде сж дошли воднитѣ капки? Явно е, че тѣ сж се образували отъ влагата, която изпущатъ листята на дърветата.

Нека да проанализираме процеса, чрезъ който се добираме до горното заключение.

Най-напредъ ние започнахме съ наблюдение на явление-то. Наблюдавайки факта, ние по-рано изказахме едно предположение. Следъ това предположението изследвахме, защото получената хипотеза не би могла да стане теория. Въ този логически процесъ доста ясно се очертаватъ следнитѣ етапи:

1. Задаване на задачата и наблюдения.
2. Предположение.
3. Изследване предположението.
4. Провѣрка и заключение.

Съ такова съдържание трѣбва да бжде всѣко изследване. То започва съ наблюдение и завършва съ заключение, до което се достига чрезъ самостоятелно изучаване на фактитѣ и явленията.

Този ходъ нв мислене за отиване отъ съмнението къмъ сжичинското разбиране на нѣщата се следва и въ научнитѣ изследвания на фактитѣ и явленията въ природата. Джонъ Стюартъ Милъ и Минто го наричатъ „Нютоновски методъ“. Несъмнено само по пжтя на този именно мисловъ процесъ Нютонъ е дошълъ до теорията на притегляването, Дарвинъ — до еволюционната теория, Менделъ — до законитѣ на наследствеността, Стефансонъ — до парната машина, Пастьоръ — до микробитѣ, Бесемеръ — до стоманата и пр.

Научната мисъл и училищната изследвателска работа иматъ много общи нѣща. Дюи и Кершенщайнеръ твърде убедително доказватъ, че умствениятъ процесъ на детето върви по сѣщия пѣтъ, по който сж вървѣли и великитѣ изследватели. Но все пакъ има една разлика. Тя се състои въ това, че научната мисъл е твърде систематизирана, обема голѣми мащаби и работи съ далече по-точни похвати. Сходни сж само етапитѣ на логическия процесъ.

И така, изследвателскиятъ методъ е логически процесъ, който има за основа самостоятелни наблюдения надъ факти и който задължително трѣбва да премине и презъ четиритѣ посочени фази на логическата мисъл. Накратко още може да се изрази така: *изследователскиятъ методъ е методъ на умозаклучения надъ конкретни факти; изучавани отъ ученицитѣ чрезъ самостоятелни наблюдения.*

Основата на изследвателския методъ е наблюдението. И, ако искате ученицитѣ ви да работятъ по тоя методъ, трѣбва преди всичко да ги приучите къмъ самостоятелни наблюдения и изучаване фактитѣ, избѣгвайки готовитѣ чужди думи и мисли (учебници, учительовъ разказъ и пр.) и работейки непосредствено въ самата действителност, следователно избѣгвайки и чуждата графика (картини, таблици, модели и пр.) Но това е само половина работа. Необходимо е още, отъ събранитѣ факти да се извадятъ и самостоятелни заключения. И именно тия заключения съставятъ знанията.

Само натрупване факти въ нашето съзнание, т. е. безсистемното и безцелното имъ запаметяване, както е въобще въ старото училище, не е още знание. *Само обобщението на фактитѣ дава знание.* Никога не трѣбва да се забравя, че фактитѣ сж стълба за добиране до заключението, безъ което тѣ сж мъртви. Спенсеръ много добре схваща въпроса, като твърди: „Умствениятъ калибъръ на човѣка напълно зависи отъ способността да прави заключения“. Събранитѣ факти, макаръ и да иматъ за основа учениковата самодейностъ, но, неизползувани, приличатъ на сбирка отъ марки И това занятие понѣкога интересува нѣкои деца въ известна възраст. Не по-малко опасна е и другата крайностъ: когато изключително се удари само на заключения, защото изъ тоя пѣтъ много лесно можемъ да изпаднемъ въ областта на софистиката и сухата безжизнена теория.

Олити да бжде поставено естествознанието върху новата основа, тая на изследвателския методъ, въ нашата педагогическа литература има вече. *Тетрадитѣ за практическа работа по естествознание, родинознание, геометрия и пр. отъ софийскитѣ книгоиздателста Ст. Атанасовъ и Синджирлиевѣ гонятъ тая целъ.* Като най-полезенъ тоя пѣтъ на работа ни се препоръчва и отъ г. Антонъ Борлаковъ въ ненадмина-

тото до сега отъ другъ пълно негово ръководство по естествознание.

Сега да видимъ въ коя областъ на естествознанието можемъ най-добре да приложимъ изследвателския методъ. Едни отъ защитниците на тоя методъ твърдятъ, че той могълъ най-успѣшно да се приложи само при работа въ класната стая. Затова тѣ го наричатъ *лабораторно-изследвателски методъ*. Други методици мислятъ, че тоя методъ най-добре би могълъ да се приложи само при екскурзиитѣ. Тия методици го наричатъ *„екскурзионно-изследвателски методъ“*. И дветѣ мнения сж крайности. *Методътъ може да се приложи къмъ всѣка учебна работа—и въ класъ, и на полето, отъ която се изискватъ заключения надъ наблюдавани факти*. Въ всѣки случай, изследвателскиятъ методъ, щомъ удаде случай трѣбва еднакво да прониква и въ лабораторната, и въ екскурзионната работа на ученицитѣ.

Голѣма частъ отъ мъртвата природа (вода, желязо, соль, изпаренията, никнене на растенията и пр.) спокойно и успѣшно могатъ да се изучатъ лабораторно въ класъ. Но пъкъ животътъ на растенията и животнитѣ (прелетяване на птицитѣ, измѣрване скоростта на рѣкитѣ, различнитѣ вѣтрове и пр.) най-добре би могълъ да се изучи само чрезъ екскурзии. Едно нѣщо не трѣбва никога да се забравя. И дветѣ разклонения на изследвателския методъ трѣбва да носятъ единъ и сжщъ характеръ: децата самостойно да изследватъ фактитѣ и сами да изваждатъ заключенията; учителътъ трѣбва само да следи работата на ученицитѣ и само при голѣма нужда да имъ помага.

Когато на децата предстои екскурзия, тѣ трѣбва да знаятъ, кжде и защо ще отиватъ. Значи, необходима ще е предварителната беседа, въ която да бжде подчертана темата и целта на екскурзията. Темата не бива да изниква искусствено, а да се явява като резултатъ на по-прежни изследвания и наблюдения. Анализътъ върху нѣкои явления често пжти е толкова простъ, че излишно става всѣка учителска намѣса. Но може да се случи анализътъ да бжде и твърде мъченъ. Естествено, въ такива случаи учителската помощъ, чрезъ подходящи въпроси и подсѣщания, бездруго трѣбва да дойде. Всѣка екскурзия трѣбва да завърши съ равностѣтка, какво се е целило и що се е постигнало. Тази работа трѣбва да се извърши въ училището.

Най-после, между другото, нека се запитае: може ли изследвателскиятъ методъ да бжде единствениятъ методъ при обучението по естествознание? Съ други думи, при наличността на новия методъ, трѣбва ли принципално да откажемъ и не дадемъ право на сжществуване при обучението по естествознание и на другитѣ методи. Може ли ученикътъ

въ своя образователен курс да си служи изключително само с него? Такава прекаленост е явна безмислица.

Изследвателският метод е преди всичко *формално-логичен* метод, който цели развитието на наблюдателната способност, индуктивната мисъл и др. Той е ценен до толкова, до колкото естествознанието има формално-образователно значение. Никога не трябва да се забравя, че естествознанието има и друга цел, така наречена материална. Във формална смисъл естествознанието шлифува психическия апарат — мисленето, усъвършенствува го и преустройва във процеса на работата. Неговият девиз е: естествознанието е ценно не с фактическото си съдържание, а с своя метод. Материалното значение на естествознанието се състои във запаса от идеи за известни предмети и явления. Тука вече се цени съдържанието, а не метода. Особено при по-голяма възраст, ако караме детето всички свои знания да ги придобива само чрез самостоятелни наблюдения на предметите и явленията, това значи свършено да опустее и обеднее училищното естествознание, защото има знания, които по този начин никога не могат да се придобият от децата. Какъ ще може, напр., чрез изследване да се разбере произходът на свѣта, развитието на организмите и човѣка, мѣстото на последния въ природата и пр. Тука вече неволно изследвателският метод ще трябва да избие въ Далтонски планъ.

Ние сме убедени, че изследвателският метод трябва да господствува само въ оная детска възраст, когато се поставят основите на мисълта, когато се формира умът на детето. А тази възраст е периода на задължителното образование.

Въ всеки случай новият метод ще доближи училището до живота и ще постави децата въ обстановка, пълна с приятни часове. Положете основите на изследвателския методъ, и вие ще се изненадате от детското творчество.

Д-ръ А. Недѣлковъ,
управител-лѣкаръ на държ. детски
морски санаториумъ край гр. Варна

ВЛИЯНИЕТО НА МОРЕТО ВЪРХУ ДЕТСКИЯ ОРГАНИЗЪМЪ.

За растежа на детето и правилното развитие на неговия костенъ скелетъ и мускулатура, освенъ целесъобразната споредъ възрастта храна, сж необходими *въздухъ, слънчева свѣтлина и движения*.

Безспорно тия елементи, отъ които зависи нормалния и здравъ животъ на детето, се намиратъ на всѣкъде, ала въ най-голяма степенъ и изобилие се срѣщатъ при морето.

Въздухътъ е храна за човѣка и още повече за растя-

ция и боленъ организъмъ, който има нужда отъ повече хранителни елементи. Ала, за да притежава качествата на храна, въздухътъ трѣбва да бѣде идеално чистъ и да съдържа въ изобилие оная съставна частъ, която е необходима за жизненитѣ процеси въ организма — *кислорода*. Биохимичнитѣ процеси, които се извършватъ въ човѣшкия организъмъ и които лежатъ въ основата на всички функции на клетки, тъкани и органи, сж процеси на окисляване, при които едни химични съединения се образуватъ, а други — се разпадатъ и разрушаватъ. Дишането има за задача да набави необходимия за тия химични процеси кислородъ, а кръвообръщението — да го разнесе и разпредѣли по цѣлото тѣло до най-малкитѣ негови лаборатории — клеткитѣ. Колкото приносътъ отъ горивенъ материалъ — кислородъ — е по-голямъ, толкова съ по-голяма интензивностъ се извършватъ въ организма процеситѣ на химичното горение. Въ детския организъмъ тия процеси се извършватъ въобще съ по-голяма интензивностъ, затова и детето се нуждае отъ повече хранителни материяли, както за строежъ на нови тъкани, така и за извършване на относително по-голяма работа.

Слънцето е сжщо такава храна, каквато и въздухътъ. То е най-мощниятъ двигателъ въ природата, който съ включенитѣ въ неговиѣ лжчи химични, електрични, топлини и др. енергии подпомага биохимичнитѣ процеси. Слънчевата лжчиста енергия, разсѣяна въ околоземната атмосфера, участвува въ създаването и поддържането на живота въ вселената. Безъ слънчевата енергия животътъ би билъ немислимъ, и той неминуемо ще изгасне на земното кълбо, едновременно съ последния неговъ лжчъ. Лжчистата енергия гали живитѣ земни същества и, прониквайки презъ кожата въ кръвта, се разнася по всички части на тѣлото. Подъ влиянието и съ съдействието на лжчистата слънчева енергия, погълната отъ кръвнитѣ елементи, се извършватъ въ организма всички ония процеси, отъ които зависи живота на човѣка. Слънчевата свѣтлина потиква жизненитѣ процеси, тонизира и успокоява нервната система, поощрява и подтиква къмъ по-усилена дейностъ кръветворнитѣ органи и жлези. Процесътъ на кръвеобразованието се засилва: появяватъ се повече червени кръвни тѣлца, измѣнява се въ благоприятна смисълъ и съставътъ на бѣлата кръвъ, като се засилва защитната служба на *лейкоцититѣ*. Слънчевата енергия упражнява преди всичко влияние върху самата кожа, като засилва нейнитѣ функции като органъ за защита, за усѣтъ, за чувствителностъ и за излъчване на образуванитѣ се въ организма отъ жизненитѣ процеси отпадъци и отровни вещества.

Единъ авторъ много остроумно очертава тая служба на слънчевата свѣтлина. Той казва, че слънчевитѣ лжчи играятъ като по клавишитѣ на пиано върху кожитѣ нервни разкло-

нения и резонансът от тая игра се отразява до най-дълбоко разположените органи на тялото.

Слънцето огрѣва цялото земно кълбо, ала неговите лъчи не проникват навсякъде с еднаква сила: голѣма част от тях се поглъща и губи въ атмосферното пространство. Поради това най-малко слънчева енергия се губи въ високите планински мѣстности — там слънчевата мощ е най-голѣма. Не по-малка обаче е слънчевата мощ и над морето и въ приморските крайбрежни мѣстности. Тук загубата от поглънатата въ атмосферата химична слънчева енергия се напълно възобновява от разсѣяната свѣтлина, отразена от гладката повърхнина на морската ширь.

Морският въздухъ, обогатенъ съ разсѣяна слънчева енергия, се отличава съ своята почти идеална чистота: той съдържа по-малко микроби, отколкото градския и полски въздухъ, а същевременно повече кислородъ и озонъ. На самия морски брѣгъ, предимно при развълнувано море и при морски вѣтрове, въ въздуха се намиратъ разсѣяни капчици морска солена вода, които, по мнението на нѣкои автори, указватъ лѣчебно действие.

Морският въздухъ, намиращъ се подъ високо налягане, се вдиша съ по-голѣма леснина и прониква до най-дълбоко разположените въздухоносни бѣлодробни мѣхурчета. Това очевидно олеснява провѣтриването на бѣлитѣ дробове и подпомага окислителните процеси въ организма. Дихателните екскурзии ставатъ съ по-голѣма глѣбина, а това съдейства за разширението на бѣлитѣ дробове и грѣдния кошъ, за увеличението на грѣдния периметъръ.

Поради засилената размѣна на веществата растежътъ на детския организъмъ при морето се извършва въ по-голѣмъ размѣръ. По сжщата причина нуждата отъ храна се засилва, апетитътъ се подобрява; подобрява се сжщо храносмилането и усвояването на хранителните вещества, особено калциевите соли. Въ резултатъ на всичко това се повдига общото хранене и настѣпва подобряване, стимулиране и съживяване на цялия организъмъ.

Нигде децата не се чувствуватъ тъй весели и бодри и не изглеждатъ тъй добре, както при морето. Крайбрежниятъ морски пѣськъ дава неизчерпаемъ материалъ за най-разнообразни и занимателни детски игри. Съвършено голички, съ загорѣла отъ слънчевите лъчи кожа, децата се намиратъ въ непрежнато движение: ту тичатъ, ту се борятъ, ту пѣятъ или се смѣятъ. Детскиятъ погледъ се плъзга по морската ширь — ту тиха и гладка, ту нахждрена, повече или по-малко развълнувана — и се униса въ съзерцание на великото Божество-рение.

Действието на морето и морскиятъ климатъ е чудотворно. Слаби, хилави, малокръвни и немощни деца съ хлѣтнади

гърди и безмускулни тънки и неръдко изкривени крачка, съграмадни пакети отъ увеличени лимфи и жлези по врата и въ подмишниците, въ много кжсо време се съживяватъ, ободряватъ и преобразяватъ. Докато по-рано храната имъ е правѣла отвърщение, сега тѣ започватъ да се хранятъ съ голѣмъ апетитъ и постепенно възстановяватъ загубенитѣ си сили. Очитѣ, изразяващи по-рано тжга и меланхолия, започватъ да изкрятъ отъ радостъ, лицето, по-напредъ блѣдо-жълто, порозоява и придобива жизнерадостенъ изразъ. Кожата на цѣлото тѣло губи блѣднината си, загорява и получава мургавъ и здравъ цвѣтъ. Мършавата и нѣжна мускулатура добива нормалната си мощностъ, а изкривенитѣ тънки кости незабелязано се изправятъ, задебеляватъ и закрепватъ. Увеличенитѣ лимфни жлези сжщо се стопяватъ и изчезватъ. Всички тия „чудеса“ се извършватъ само подъ благотворното действие на слънцето, на морския въздухъ и климатъ.

Морската вода има много сложенъ съставъ и служи за хранителна срѣда на безчислено множество животни и растения. Въ нея се е зародилъ и първичниятъ животъ въ вселената. Морската вода храни здравата клетка, стимулира и изцелява болната такава.

Кжпанитето въ вани съ затоплена морска вода или въ открито море допринася още повече за бързото възстановяване на смутеното развитие на детския организъмъ, за неговото оживяване и стимулиране.

А каква неописуема радостъ и наслада доставя на малкиѣ деца кжпанитето въ морето! Съ какъвъ възторгъ тѣ очакватъ опредѣления моментъ на кжпане!.. Какъ тѣ отначало съ страхъ пристжпватъ къмъ тайнственото море и съ трепетъ се потапятъ въ него, а само следъ нѣколко бани вие вече не можете така лесно да ги откжсните отъ черовнитѣ му прегръдки! Децата въобще не обичатъ кжпанията, ала рѣчнитѣ и особено морскиѣ бани имъ оставятъ неизгладимо впечатление и доставятъ непостижима наслада. Това трѣбва да се види, да се преживѣе, за да се разбере привлѣкателната сила на морската стихия.

Тамъ на морския брѣгъ трѣбва да прекара презъ лѣтото цѣлото наше подрастваще поколѣние, особито учащата се младежъ, изнурена отъ учебни занятия, отровена отъ задушливата атмосфера на нехигиеничнитѣ, препълнени и мрачни училищни стаи и на лошитѣ домашни жилищни условия. Къмъ това трѣбва да се прибави недостатъчната и долнокачествена храна, лошото облѣкло, моралнитѣ терзания.

Цѣлото наше Черноморско крайбрѣжие — неоценимо национално богатство — трѣбва да се покрие съ гжста мрежа отъ *лѣтовища за деца, учащи се и възрастни*. Тамъ ще се закали и закрѣпи тѣлесното и душевно здраве на младото потомство и ще се изгради могжществото и културния напредъкъ на нашия народъ.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА

Longum iter der per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Маринка Попова — Варна.

ИЗПИТНА БЕСЕДА ВЪ I ОТДЪ- ЛЕНИЕ.

Ето ни въ най-радостния, най-тревожния день отъ нашата училищна практика. Сърдцата на ученици, родители и учителка туптятъ въ съзвучие, вълнувани отъ еднакви чувства, горящи отъ еднакви желаня и радостни надежди. За тоя день сме се готвили и говорили цѣла година.

Учебната стая е отдавна готова за него. Всички масички сж изнесени. Столчетата*) за ученицитѣ сж наредени на два реда въ полукръгъ, а на останалото свободно мѣсто сж поставени столове за гости. По стенитѣ около *месечнитѣ дневници за наблюдения* сж наредени по-хубавитѣ ученишки рисунки. Върху масички сж изложени тетрадки по писане и изработки по ръчна работа.

Звънецътъ ни подканва да започнемъ работа. Ученицитѣ, наредени по двама, влизатъ като пѣятъ:

Напредъ, другари малки,
Въ стройни редове.
Училищниятъ звънъ
Съ радостъ ни зове. . .

Децата бързо заематъ мѣстата си и се пооглеждатъ наоколо, да видятъ, дали тѣхнитѣ близки сж дошли.

Четемъ молитва. . . .

— Защо, преди да започнемъ работата, четемъ молитва?

— Четемъ молитва, за да се помолимъ на дѣдо Господъ, да ни помогне да свършимъ добре нашата работа.

— Още защо се молимъ на дѣдо Господъ?

— Да ни даде здраве, сила и умъ.

— Ние се молимъ не само за насъ, но и за нашитѣ родители и за нашитѣ близки.

— Ние още веднажъ се молихме така въ присѣдствието на нашитѣ родители. Тогава имаше и свещеникъ.

— То бѣше въ началото на годината.

*) Въ училището, вмѣсто въ чинове, сж въведени масички и столчета.

— Правихме водосветъ. Молихме се на дѣдо Господъ да бждемъ здрави и силни презъ цѣлата година.

— Презъ кой месецъ бѣше това?

— На 16 септемврий . . . Първия учебенъ день.

— Презъ кое годишно време се пада м. септемврий?

— Презъ есеньта.

— Погледнете дневниците и кажете, кои сж месецитѣ на есеньта!

— Тѣ сж септемврий, октомврий и ноемврий.

— Отъ кога започва и кога свършва есеньта?

— Есеньта започва от 22 септемврий и свършва на 22 декемврий.

— На колко части раздѣляме есеньта?

— На две: *златна есень* и *късна есень*.

— Тодорке, излѣзъ на черната дъска и напиши: златна есень, а Естеръ да напише: късна есень,

— Кои сж месецитѣ на златната есень?

— Септемврий и октомврий.

— Защо я наричаме златна?

Защото тогава има много плодове и зеленчуци.

— Защото листата на дърветата пожълтяватъ и дърветата изглеждатъ като златни

— Кжде наблюдавахме ние златни дървета?

— Въ Морската градина.

— Цвѣтко, излѣзъ на черната дъска и нарисуй дърво съ златни листа подъ надписа „Златна есень“, — а ние да си изпѣмъ пѣсеньта, която научихме, като гледахме златнитѣ листи:

✓ Мили, листенца, елате при менъ,
Каза имъ вѣтърътъ единъ день,
Жълто, червено облѣчени,
Дружно да минемъ есеньта.
Щомъ чуха вѣтърътъ тѣй да шепти,
Всѣки листъ почна да трепти.
Тѣ полетѣха наблизо и далекъ.
Сбогомъ, поточе и вамъ птички,
Лѣтото бѣ весело за вси.
Скоро ще ни покрий снѣга,
Спокойно да спимъ презъ зимата (илюстрира се съ движения).

— По какво се различава златната есень отъ късната есень?

— Презъ златната есень птичкитѣ сж още тука и се приготвятъ за дълъгъ пжтъ.

— Хората бързатъ да си приготвятъ дърва и зимнина.

— Градинитѣ сж пълни съ хубави цвѣтя: гергини, хризантеми, пламъкъ, чадърчета и др.

— Дърветата сж окичени съ жълти, нафяви и червени листа.

— Морето е синьо и спокойно. Времето е още топло.

— А презъ късната есенъ?

— Тогава всичко е глухо и пусто.

— Жоро, рисувай на черната дъска, подъ надписа „Късна есенъ“ дърво безъ листа.

— Разкажете ми още за късна есенъ! Какво става съ птичкитѣ?

— Едни птички сж отлетѣли въ топлитѣ мѣста, а други бързатъ да заминатъ.

— Да изпѣемъ пѣсеньта, съ която се сбогувахме съ птичкитѣ!

3 Сбогомъ, сбогомъ, мили птички,
Сбогомъ, славей, милъ и драгъ,
Сбогомъ, сбогомъ, ластовички,
И ти, щъркелъ, дългокракъ.
Поздравъ, моля, вий носете
На далечната страна,
Къмъ която вий летите,
За да търсите храна.

— Дърветата сж оголѣли, тжжни . . . Тукъ-тамъ само сж останали листа, и тѣ, подгонени отъ вѣтъра, падатъ, като

— чели думатъ: „умираме, умираме“!

— Хората обличатъ дебели дрехи.

— Въ кжщи и училище гори печка.

— Вали често и продължително дъждъ.

— Небето и морето сж сиви

Запѣваме:

Плясъ, плясъ, плясъ (2)

Капятъ капки съ тжжень гласъ.

По разкаляния пжтъ

Мжтни вадички текатъ.

Вечъ повѣхнаха цвѣтя,

И тревички и листа.

Плясъ, плясъ, плясъ (2)

Капятъ капки съ тжжень
гласъ.

— На 11 ноемрий валѣ даже снѣгъ, госпожице. Вижте на календаря, казва едно дете и сочи съ ржка стенния дневникъ.

Запѣваме:

5

Бѣлички снѣжинки,

Дойдохте ни пакъ,

За добра година

Давате ни знакъ.

Падайте безбройно,

Падайте навредъ:

Шейната ми отдавна

Вечъ е въ редъ.

Зимнитѣ посѣви,

Скрити сж подъ васъ,

Да имъ бжде топло

Презъ голѣмия мразъ. (И дветѣ пѣснички

се илюстриратъ съ движения).

— Пристигнаха снѣжинкитѣ и, заедно съ тѣхъ, пристигна и зимата. Кои сж нейнитѣ месеци?

— Декемврий, януарий и февруарий.

— Какъ посрѣщате вие зимата?

— Съ голѣма радостъ, защото ни носи пързалки, снѣжни топки, игри.

— Отъ кжде идва зимата и какъ пристига?

— Зимата или Дѣдо Мразъ пристига отъ своето ледено царство. То се намира на северъ. Тамъ е всѣкога студено, и всичко е покрито съ ледъ и снѣгъ. Тя пристига съ бури и виялици.

Запѣваме и илюстрираме :

1) Съ вихри, прѣспи и фъртуни,
Съ абичка и калцуни
Дѣдо Снѣжко стигна,
Веселби повдигна	3) По прозорцитѣ изписалъ
Безъ писалка и бърсалка
Китки и цвѣтенца,
Сребърни листенца.
2) Наредилъ е по кумини,
За да види, кой що мине,
Рунтави калпаци,
Като за юнаци.	4) А дързета накичилъ,
Безъ въ школото да е училъ,
Съ бисеръ огърлици,
Сребърни парици.

— Освенъ пързалкитѣ и игритѣ, още какви радости ви носи зимата? Погледнете „календаритѣ“!

— Презъ зимата е и голѣмиятъ празникъ Коледа.

— Още какъ го наричаме?

— Рождество Христово, защото преди много, много години на този день се е родилъ Исусъ Христосъ въ Витлеемъ.

— Лиляно, напиши на черната дъска : Рождество Христово. — Защо се радвате на тоя празникъ?

— Защото той ни носи ели и подаръци.

— Иванчо, нарисуй подъ надписа „Рождество Христово“ коледна ела.

Въ това време нѣколко ученика декламирайтѣ коледни стихотворения. Пѣмъ коледни пѣсни.

— Калушке, прочети отъ читанката четивото „Еличка“!

— Кжде ли сж занесли тая еличка?

— Въ нѣкоя кжща, за да я окичатъ за Коледа.

— Дали всички деца иматъ ели за Коледа?

— Беднитѣ деца не могатъ да си купятъ, затова ние си направихме въ училище обща ела. Сами си приготвихме украшенията и подаръцитѣ.

Следватъ задачи съ събиране и изваждане. Обектъ на задачитѣ е коледната ела съ своитѣ подаръци и украшения; събранитѣ и изразходвани пари. Една ученичка разказва : „Това било срещу Коледа“. . . Другъ декламира „Бѣжанче“.

— Да тежка и мжчна е зимата за беднитѣ хора. И само за тѣхъ ли?

— Не. И за нещастнитѣ врабченца, които умиратъ отъ студъ и гладъ.

— Виолетке, прочети отъ тетрадката си съчинението ни за вработеното...

— Пъкъ и на насъ омръзва зимата. Дотегва ни да се свиваме около печката и да играемъ съ дебели дрехи.

1 Запъваме: Хайде, сбогомъ, Дѣдо Мразъ,
Не щеме те между насъ...

— Кой пръвъ идва да ни каже, че зимата си заминава.

— Кокиченцето и минзухара, и затова ги наричаме „пролѣтни предвестници“.

— Георге напиши на черната дѣска: Предвестници на пролѣтѣта, а въ това време Антония да каже стихотворение-то „Кокиче“ отъ Ек. Манчева.

Запъваме: „Защо гиздово кокиче“ и излизаме на двора.

*
**

Втората часть на беседата започваме съ пѣсенѣта:

Кое ми цвѣте най-рано рани,

Най-рано рани, най-рано цвѣти...

— Кой бѣха предвестниците на пролѣтѣта?

— Кокичето и минзухара

— Николайчо, нарисуй ги на черната дѣска.

— Кога цвѣнаха тѣ?

— Рано, преди да е настѣпила пролѣтѣта, още презъ м. февруарий.

— Затова какъ ги наричаме още?

— Рожби на Малкъ Сѣчко.

— Грижливъ баща ли бѣше Малкъ Сѣчко къмъ своите рожби?

— Тая година Малкъ Сѣчко бѣше много непостояненъ. Ту припече топло слънце и накарва кокиченцето и минзухарѣта да цвѣнатъ, ту задуха студенъ вѣтѣръ, завали снѣгъ и всичко замръзва... Той забравяше своите рожби, затова ние решихме да му пишемъ писмо.

— Да представимъ на нашите гости, какъ решихме да му пишемъ писмо и какъ го изпратихме.

Въ една жгълъ на стаята сж изправени ученикъ и ученичка, представящи кокиче и минзухаръ. Ученикѣтъ носи на главата си, като корона, голѣмъ цвѣтъ на кокиче, направено отъ абажурена книга. Ученикѣтъ сжщо—само че жълтата абажурена книга, нарѣзана зигзакообразно, се завързва на шията му съ зелена лента, и минзухарѣтъ е готовъ. Тѣ сж весели, разцвѣтели. Но ето че пристига Малкъ Сѣчко (ученикъ) — разсърденъ, фучи, пѣшка, съ ржце маха и прави силенъ вѣтѣръ; кокичето и минзухарѣтъ клюмватъ. Една ученичка се обръща къмъ своите другари: — Колко е лошъ Малкъ Сѣчко днесъ, другари. Той съвсемъ е забравилъ своите рожби. Вижте ги нещастните, какъ сж клюмнали. Не бива да ги оставимъ така. Какво да правимъ?

— Да му напишемъ писмо и да го помолимъ да бжде по-добъръ.

— Ето азъ съмъ написалъ вече едно писмо. Да ви го прочета. Ако ви се хареса, ще го изпратимъ.

— Добре, чети !

„13 февруарий 1930 г.

Писмо до Малъкъ Сѣчко.

Добре дошълъ, Малъкъ Сѣчко ! Радваме се, че дойде. Благодаримъ за кокичето. Благодаримъ и за минзухара. Но за едно ще те молимъ. Не духай. Не пращай студъ и снѣгъ. Ще замръзнатъ кокичето и минзухара. Ами че тѣ нали сж твои рожби !

Поздравъ отъ малкитѣ първаци.“

Писмото се харесва на всички. Избиратъ единъ пратеникъ, за да го занесе на Малъкъ Сѣчко. Не безъ страхъ се явява малкия първакъ при страшния Сѣчко. Но намира сили, предава писмото и казва молбата. Олеле ! . . . Малакъ Сѣчко ще се прѣсне отъ ядъ.

Какъ смѣятъ първацитѣ да му се мѣсятъ въ работата ! Като се разхожда сърдито, спѣва се въ премръзналитѣ цвѣтя. Тогава той съзнава грѣшката си и лошото си поведение. Съживява цвѣтята и предава на малкия пратеникъ писмо, заедно съ своитѣ поздрави за първацитѣ. Пратеникътъ се връща щастивъ и гордо чете отговора на тѣхното писмо.

„14 февруарий 1930 г.

Писмо до първацитѣ.

Получихъ ви мисмото. Бждете спокойни ! Ще ви изпълня молбата. Ще ви изпратя слънце и цвѣтя.

Благодаря, че се грижете за моитѣ рожби !

Батю ви Сѣчко.“

Нѣколко ученички играятъ ржечница, докато останалитѣ пѣятъ :

„Дѣдо Сѣчко не сѣчи, прати слънчеви лжи“ . . .

— Действително Малъкъ Сѣчко си изпълни обещанието. Той до край бѣше топълъ и кроткъ. Затова на изпращане ние му писахме писмо. — Юлийо, прочети го !

„28 февруарий 1930 г.

Бати Сѣчко.

Сбогомъ ! Ти си отивашъ въ своето ледено царство. Много здраве ! Ти ще срещнешъ Баба Марта. Помоли я да бжде весела. Кажй ѝ, че ние ще я обичаме и ще ѝ се радваме, както и на тебе.

Направи това за твоитѣ рожби и за твоитѣ малки първаци.“

— Изпратихме малък Съчко и се приготвихме да посрещнем вече пролътта. Кой ни я доведе?

— Баба Марта.

— Какъ пристига тя?

— Закичена съ кокиче, минзухаръ, теменужка и иглика. Въ една торба носи мартенички.

— Излѣзте да представимъ, какъ посрещнахме Баба Марта.

Следва сценка между нѣколко деца и Баба Марта. Тѣ я приветствуватъ, тя имъ поднася подаръцигѣ. Разказва имъ, че нейниятъ синъ Априлъ ще имъ донесе повече.

— Така деца! Пристигна Баба Марта. Какво се залови да прави тя?

— Тръгна по градини и полета и съ патеричката си почупваше ту клончетата на дръвчетата, за да разбуди заспалитѣ имъ пжпки, ту потупваше земята и питаше, дали сж живи семенцата.

— Кой иска да стане цвѣте или пжпка и да разкаже, какъ го е събудила Баба Марта . . . Виолетке, разказвай!

Виолетка пожелава да стане горска теменужка. Разказва, какъ е заспала презъ есенъта, какъ се скрила въ земята и не усѣтила зимата. Все спала, спала! . . . Но по едно време взела да усѣща, че порасва, че се издига. Нѣщо започва да я дразни силно по носа. Напрѣга се, кихва и скжсва обвивката си. Превръща се на хубавъ моравъ цвѣтъ и вижда Баба Марта, какъ ѝ се усмихва ласкаво.

Запѣваме:

Азъ съмъ ситна и свенлива, Азъ съмъ нѣжна теменужка,
Изъ присонитѣ раста, Мойта майка ме прати,
Модроока, миризлива Да ви бжда мила дружка,
И съ цвѣтенца — красота. Пролѣтъ тукъ доде цвѣти.

— Така Баба Марта събужда заспалитѣ цвѣта. Кой бѣха тѣ?

— Миризливата теменужка, игликата, кукуряка.

— Тодорка да прочете съчинението, което направихме за китката на Баба Марта.

„Китката на Баба Марта.“

Всѣки день Баба Марта уголѣмява и разхубавява своята китка. Въ срѣдата е сложила кокичето и минзухаря. Тѣ ѝ сж подаръкъ отъ Малъкъ Съчко. Наоколо е наредила миризливата теменужка. А по-края за прилика — хубава иглика.

— Да си припомнимъ, кои бѣха месецитѣ на пролѣтъта?

— Мартъ, априлъ и май.

— Великъ день! . . . Възкресение Христово! . . .

Говоримъ за червенитѣ яйца и кузонацитѣ. Задачи,

— Кой отъ пролѣтнитѣ месеци обичате най-много.

— Май . . . май ! — Защо ? — Защото ни носи много празници : Георговденъ, Св. Кирилъ и Методий. . .

— Защото тогава ходимъ на разходка, да се порадваме на хубавата пролѣтъ.

— Кжде ходихме на 1 май ?

— На Карантийната. — Колко бѣше хубаво !

— Михаилчо, прочеги съчинението ни за тази разходка.

„2 май 1930 год.

На Карантината.

Качихме се надъ височинага. Около насъ царуваше пролѣтъта. Тя ни показваше своитѣ цвѣта, птички и листа.

Предъ насъ се синѣеше широкото море. Въ него се оглеждаха облацитѣ. По брѣговетѣ му се разбиваха кждрави вълни. А задъ него се виждаше града.“

— Месецъ май ни донесе още радости. Я си ги спомнете !

— Розата, царицата на цвѣтата.

— Черешкитѣ, черешкитѣ и ягодитѣ.

— Забравяте още нѣщо. Ходихме нѣкжде. Я погледнете „календаритѣ !“

— Да, да. На кукленъ театъръ. Представяха приказката „Планинскиятъ царъ“.

— Хайде да я представимъ и ние на нашитѣ гости, колкото сме я запомнили

Инсцениратъ я съ безгранична радость.

На края по случай свадбата на Цена съ планинския царъ — герои въ приказката — малкитѣ артисти играятъ ржченица, докато другаритѣ имъ пѣятъ :

Пролѣтъ вечъ по насъ дойде,

Радваме се отъ сърдце.

Всички, сбрани вкупомъ днесъ,

Да му друснемъ ний хорце :

Хопъ, хопъ, хайди де —

Тропай, скачай отъ сърдце !

Молитва. Сбогуване.

Мара Михайлова — Варна.

ИЗПИТНА БЕСЕДА ВЪ II ОТДѢЛЕНИЕ.

Отъ нѣколко дни ученицитѣ отъ всички отдѣления въ училището ни се приготвяха за годишния празникъ. Украсяваха стеницѣ съ детски рисунки, карти и други изработки. Съ радость излагаха и подреждаха плодоветѣ на своя трудъ презъ годината

Изпитнитѣ беседи започнаха. Днесъ е редъ на нашето отдѣление да посрещне и добре изпрати многото гости, заели вече мѣста въ класната стая.

Малкото тържество се откри съ молитва за Родината:

Боже свѣтли, Боже мили,
Краятъ роденъ запази,
Подкрепи ни, дай ни сили
Да го пазимъ отъ врази.

Въ него ний сме се родили,
И живѣемъ и растемъ
И за него, Боже мили,
Сме готови да умремъ *)

Молитвенното настроение на малкитѣ богомолци завладѣ присѣтствуващитѣ. Следъ кжса пауза на вдълбочаване и преживяване подехъ беседа за нашия Спасителъ-Богъ Исусъ Христосъ, на когото се молимъ всѣки часъ. Децата разказаха за живота и страданията му въ свързка съ празниците. Пѣха хвалебни пѣсни за Христа. Декламираха стихотворение-то „На Голгота“. Последва и декламацията „Великденско яйце“, което две ученички едновременно нарисуваха съ цвѣтни кредитѣ на черната дѣска:

Чукъ, чукъ яйчице,
Имашъ ли си сърдчице?
Знае ли, какво е то
Нови дрехи и палто?
Чукъ, чукъ, яйчице,
Ако имашъ сърдчице,
Да му кажешъ — нека знай:
Днеска цѣлъ день се играй,

И червенитѣ яйца,
Сж за всичкитѣ деца.
Чукъ, чукъ, яйчице,
Със сварено сърдчице,
Чуло ли си блага вѣстъ —
Богъ Исусъ въскръсна днесъ?

Четоха отъ читанката и четивото: „Червенитѣ яйца“ отъ Каралийчевъ. Сжщо прочетоха отъ допълнителната читанка, която сами си съставихме презъ годината, разказа: „Арлекинъ“, чието съдържание е отражение на християнскитѣ добродѣтели: любовъ къмъ ближния, състрадание, милосърдие и самопомощъ. Спомена се за благотворителнитѣ дружества, които подпомагатъ беднитѣ. И по-заможнитѣ родители на наши ученици сж подпомагали беднитѣ другарчета на своитѣ

*) Вж. „Педагогическа практика“, год. IV, кн. III, стр. 131.

деца. Решаватъ се следнитѣ задачи въ връзка съ темата, що ни занимава:

Подаръци за беднитѣ другарчета.

1. Единъ баща подарилъ на ученическата трапезария пълно каче съ сирене. Цѣлото каче тежало 32 килограма, а само качето тежало 5 килограма. Колко килсграма сирене подарилъ?

2. Три майки купили една тенекия масъ. Пълна, тенекията тежала 19 кгр. Тарата ѝ била 1 кгр. Майкигѣ платили масъта по равно и я подарили на сжщата трапезария. По колко килограма е подарили всѣка?

3. Единъ фабрикантинъ подарилъ за 8 бедни ученици при нашето училище 24 метра платъ. По колко м. е получило всѣко дете?

4. Училищното настоятелство подари за всѣко отдѣление по 8 чифта обуца. Какво ще смѣтнемъ?

— „Така отъ всичко, което разказахте, се вижда, колко голѣми грижи полагагѣ добритѣ хора за беднитѣ. Разкажете, кой се грижи за васъ!

Изчерпателнитѣ разкази на ученицитѣ за неуморния трудъ на добрия *татко* и неспокойнитѣ нощи на милата *майка* бѣха изразителъ на безграничната детска признателностъ и благодарностъ.

Засегна се стопанската областъ. Говори се за видоветѣ трудъ — отъ тоя на общия работникъ до интелектуалния такъвъ. Първата частъ на беседата завърши съ химна на труда:

2 Честь томува, що надъ рало
Гръбъ навежда въ пекъ и хладъ,
Съсъ ржце си, що издига
И върти чукътъ отъ младъ.

* * *

Вториятъ часъ следъ почивката започна съ пѣсенъта.

3 *Къмъ просвѣта.*

Хай другари, всички дружно,
Смѣло стѣпвайте наредъ,
Къмъ наука и просвѣта,
Бързо да вървимъ напредъ.

— Защо се казва въ пѣсенъта: — „Безъ наука кой остане, той навѣки ще се кай?“

— „Защото, той нѣма да чете, да смѣта. Не ще може да продължи образованието си и когато порастне, ще бжде неукъ. Съ мжка ще изкарва прехраната си.

— Къде човѣкъ добива образование? Разкажете за училищата въ нашия градъ. — Говорете за праздника на про-

свѣтата — Св. Кирилъ и Методий! — За заслугата на първите учители!

Децата изпѣха химна на светитѣ апостоли. Пресмѣтнаха, колко дни сж се изминали отъ 24 май до днесъ.

Ученицитѣ опредѣлять годишното време, въ което попадатъ месецитѣ: май, юний и юлий. Изброяватъ годишнитѣ времена, месецитѣ и днитѣ на всѣка седмица. Броятъ на днитѣ въ седмицата и месеца. Месеци съ повече и по-малко отъ 30 дни.

Четири ученички декламиратъ стихотворението „Разговоръ на месецитѣ“.

Непринудени и пропити съ радостъ бѣха разказитѣ за изненадитѣ, що ни носятъ годишнитѣ времена. Много цвѣтя, червенитѣ черешки, сочнитѣ круши, ябълки, цвѣтноперитѣ птички и топлото слънце сж радостъта на малки и голѣми.

Ученикъ декламира отъ Ранъ Босилекъ:

Какво обичамъ.

Обичамъ азъ играта
Подъ сини небеса,
Обичамъ и цвѣтята,
На птичкитѣ гласа.

Обичамъ босъ да тичамъ
Презъ лѣтни дъждове.
Отъ всичко най-обичамъ
Черешки две по две.

Ушитѣ си съ тѣхъ кича,
Катъ съ хубави цвѣтя,
Докато вижъ, че случа
И зѣпнали уста.

Другъ ученикъ илюстрира съ цвѣтни тебешери на черната дѣска стихотворението.

Ученицитѣ четеха отъ читанката разказа „Чичо Пъю“ отъ Елинъ Пелинъ. Духовитостъта на четизото развесели всички. Четеха и съчинения за червенитѣ черешки. Изтъкнаха ползата отъ узрѣлитѣ плодове и вредата отъ зеленитѣ. Прочетоха единъ пасажъ отъ разказа „Малкия Гсго“, взетъ отъ класната библиотека. Такава имаме при отдѣлението. Отъ книжкитѣ, прочетени презъ годината, черпихме най-разнообразенъ учебенъ материалъ.

Заговори се за храната.

— Каква храна употребява човѣкъ?

Видове храна. Хигиена на храненето. Обектъ на разглеждане стана живота въ морето, видоветѣ морски риби — любима храна на човѣка — и живота на рибаритѣ. Морето като морски пжтъ, Лѣковитостъта на морската вода, използвана

на банитѣ, като срѣдство за закрепване на организма при нѣкои видове страдания.

Беседата завърши съ песенъта „Златната риба“ :

1 Искамъ край морето
 Да стана рибаръ,
 Щерката да хвана
 На морскиятъ царъ.
 Тя е златна риба
 Що въ море играй.
 Тя е що дарява,
 Кой какво желай.
 Нѣма азъ да искамъ,
 Да бжда богатъ,
 Нито пъкъ да имамъ
 Отъ мраморъ палатъ.
 Само азъ ще искамъ
 Да бжда юнакъ,
 Че да не ме плашатъ
 Ни риба, ни ракъ.

{ Молитва. Ученишки маршъ

* * *

Следъ беседата говорихъ на родителитѣ нуждата отъ по-голъма грижа за закрепване здравето на децата. Изтъкнахъ характернитѣ заболявания между децата и причинитѣ имъ. Нуждата отъ здрава питателна храна, повече слънце и чистъ въздухъ — основата и необходимото условие за здраво тѣло. Застъпихъ максимата: „Здраво тѣло — здравъ духъ“, — нормално мислене, охота къмъ работа въ училището, жизнерадостъ, правилно душевно развитие. Не оставихъ незасегнатъ и въпроса за добри обноси къмъ детето въ семейството. Домашното възпитание и придобититѣ срѣдъ семейното огнище привички сж крайжглениа камъкъ, върху който училището гради детската крехка душа, за да я кали и подготви за живота.

Петрана Костова — Варна.

ИЗПИТНА БЕСЕДА ВЪ IV ОТДѢЛЕНИЕ.

I.

Последенъ день отъ учебната година. Украсената учебна стая се пълни съ гости Прииждатъ, премѣнени, ученицитѣ. По тѣхнитѣ лица се четѣ вълнение, изразъ на много и

различни чувства. Звънецъ. Всички заематъ мѣстата си. Отправямъ погледъ къмъ тѣхъ, за да ги успокоя и насърдча.

Молитва. Съ тихъ, вълнуващъ се гласъ запѣватъ — „Молитва за Родината“. Полека вълнението притихва и съ твърдъ гласъ допѣватъ: „И за него, Боже мили, сме готови да умремъ!“

— Кой е тоя край, за който „сме готови да умремъ“?

— Това е нашето отечество — България. Тя е оная частъ отъ Балканския п-овъ, която е отдавна кръстопжтъ за много народи. За това и границитѣ ѝ не сж били постоянни.

— Кои сж сегашнитѣ ѝ граници?

Единъ ученикъ посочва границитѣ на картата, следъ което другъ рисува съ цвѣтни тебешери схемата на карта България, придруженъ отъ хорово пѣене: „Де е България?“

Подъ надзора на цѣлото отдѣление двама се състезаватъ въ решаване написанитѣ на черната дъска задачи: 1) за повърхнината и 2) за дължината на границитѣ на България.

— На колко части е раздѣлена България?

— Коя е най-големата?

— Съ що е покрита? . . . — Дели-Орманъ.

— Каква е ползата отъ горитѣ?

— Доставятъ дървенъ материалъ и гориво, привличатъ дъждоветѣ и пазятъ почвата отъ разрушение. Затова държавата се грижи да пази горитѣ.

— А презъ време на тъмното робство тѣ сж били прибѣжище за нашитѣ славни хайдути, тѣй много възпѣти отъ народа ни.

Хайдутство. Кога и защо се е появило. Значение.

— Какъ се образували хайдушкитѣ дружини?

— Рано напролѣтъ недоволницитѣ се събирали на уречено мѣсто въ балкана. Избирали си воевода, „който си пръстенъ умѣри“, и байрактаръ. На кръстопжтищата причаквали злодейцитѣ.

— Често за главатарѣ сж били избирани и жени. Нашитѣ пѣсни редятъ имената на Янка, Бурянка, Сирма и др.

— Коя българска планина е прославена, като хайдушко сборище?

— Стара-планина. Ето защо ѝ пеѣмъ тържествения маршъ (всички пѣятъ): „О, Балкани, горди, стари“. (сб. Д. Бойчевъ)

— Нѣщо за Стара-планина?

— Кой връхъ е свързанъ съ историята отъ турското робство?

— На Бузлуджа загина х. Димитъръ презъ 1868 год.

— Той, заедно съ Ст. Караджа, сж били воеводи на въз-
станическа чета.

— Целъта имъ била -- да покажатъ на турцитѣ и свѣ-
та, че българинътъ не спи и не желае да се помири съ по-
ложението си. Но въ три битки малката чета била разбита.
Ст. Караджа, хванатъ рененъ, билъ обесенъ въ Русе, а х. Ди-
митъръ съ разбититѣ останки отъ четата достигналъ до Буз-
луджа и тамъ намѣрилъ смъртъта си.

— Тамъ е издигнатъ паметникъ. Всѣка година на Илин-
денъ става голѣмъ сборъ. Идатъ на поклонение стари и млади.

— А кой още тогава обезсмърти героичната му смъртъ?

— Това направи нашиятъ пламененъ поетъ и бунтовникъ
Хр. Ботевъ, който и до днесъ ни омайва съ пѣснитѣ си.

— За свободата на България той загина.

Животъ, дейность и последенъ подвигъ на Ботева.

— Въ единъ майски день двеста души млади българ-
ски юнаци, съ левски знаци на чело и съ пламъ въ очитѣ
слѣзнаха при с. Козлудуй, цѣлунаха родната земя и дадоха
клетва, че ще умратъ за нея. И мнозина умрѣха.

— Но живи сж всички въ сърдцата ни. Пѣемъ имъ
пѣсни, казваме имъ горещи слова.

Цѣлото отдѣление свършено тихо пѣе баладата „Живъ
е той“, а единъ ученикъ рисува х. Димитъръ; следъ това
другъ декламира: „Той не умира“ отъ Вазовъ.

— Въ кой Балканъ се намира в. Вола?

— Въ Врачанския, кждето се намира медната мина
„Плакалница“.

Медъ — свойства, употреба, разпространение. Каменни
вжглища — образуване, свойства, употреба, разпространение.

Пернишка котловина и р. Струма.

— Отъ де извира рѣката?

— Нѣщо за Витоша!

— Издига се въ пространството между Балкана, Рила и
Ихтиманска Срѣдна-гора. Стърчи самотна, но отдалечъ показ-
ва, де се гуши българската столица.

— По-голѣмата ѣ часть е гола и стрѣмна, но пакъ при-
влича софиянци, които сж добри туристи. Уморени, тѣ спи-
ратъ за почивка въ хижа „Алеко“ — на името на първия бъл-
гарски туристъ-писателъ Ал. Константиновъ.

— Отъ върховетѣ ѣ се открива чудна гледка: цѣлото
Софийско поле, околнитѣ планини, а по нѣкога се вижда чакъ
презъ Трънско въ Сърбия.

Рецитиратъ „Боянски водопадъ“.

— Кой е авторътъ на четивото?

— Нашиятъ народенъ поетъ Ив. Вазовъ, който е напи-

салъ романа „Подъ игото“. Отъ осемъ години почива въ двора на църквата „Св. София“ въ София.

- Отъ кога София е столица на България?
- Кой я прогласи за такава?
- Какво изработи Учредителното събрание?
- Кой управлява нашата страна?
- Кой избира Нар. събрание и министритѣ?
- Кой стои надъ всички?
- Да изпѣмъ химна на царя.

Всички, публика и ученици, ставатъ прави. Последнитѣ пѣятъ :

Величествено.

Все-мощи прави Боже, мо-лимъ Ца-ря

ни па-зи, дай му си-ла, за да мо-же

зли по-вра-ти да сра-зи! За погромъ на

вра-го-ве-тъ и за свѣтли бѣдни-ни Бо-же

Ца-рю на ца-ре-тъ, дай на Ца-ря свѣтли дни!

II.

Следъ почивка ученицитѣ, влизайки, пѣятъ „Юнакъ и гора“.

- Коя планина се възпѣва въ тая народна пѣсенъ?

Рила — положение, дѣлене, богатства.

— Кой сж забележителнитѣ върхове?

— Най-високъ връхъ е Мусалла — *Божи връхъ*, кждете обитаватъ само орли.

— Царевъ връхъ, свързанъ съ името на царь Петъръ, въ чието време е основана отъ народния светия Ив. Рилски светата обитель (Рилския манастиръ). Презъ време на робството ни тоя манастиръ билъ пазилище на българския езикъ и на българската книга.

— Най-голѣмото богатство на планината?

Задача за дървенъ материалъ, която се решава пакъ отъ двама души, състезавайки се.

— Съ какво още сж полезни боровитѣ гори?

Говори се за влиянието на въздуха въ боровитѣ гори върху болнитѣ дробове. Дихателна и кръвоносна системи. Курорти въ България. Между другото и за Пиринския Разлогъ.

— Очарователна и богата, сгушена между величавитѣ върхове на Пиринъ, лежи котловината Банско — Разлогъ.

— Тая котловина, заедно съ цѣлата планина Пиринъ, сж за македонцитѣ това, което е била за насъ Стара-планина.

— За Пиринъ планина въ пѣснитѣ се казва, че е хубава и страшна.

Четене на четивото „Пиринъ планина“

— Тѣй близка до сърдцата на македонци и българи, тая планина, за съжаление, не е цѣла въ България. Рудитѣ се използватъ отъ други. Но има още една планина, която не е изцѣло въ България.

— Странджа.

Участието ѝ въ Илинденското възстание. Илинденското възстание, като последица на Берлинския конгресъ отъ 1878 г.

— Известно ни е, че въ 1878 г. се освободи България отъ турско робство. На колко епохи дѣлимъ това робство?

— Кой ни запознава съ кърджалийската епоха?

— Софроний Врачански, български учителъ, свещеникъ и епископъ, който преписа историята на отца Паисия, излѣзла въ 1762 год., турила начало на възраждането ни.

— Кой е Паисий?

— Светогорски калугеръ. Най-важното, което знаемъ за него е, че, слабъ, боленъ, цѣли две години е работилъ, за да събуни и ободри своя народъ. Написалъ първата ни история.

— Ето, що казва поета за него:

„Единъ монахъ тъменъ, непознатъ и блѣденъ,
Предъ ламба жумяща пишеше наведенъ.

Най-после отдѣхнаха и рече: „Конецъ“

На житие ново, азъ турихъ вѣнецъ!

Отъ днесъ нататъкъ, българския родъ

История има и става народъ!"

— Още? — „На ви мойта книга — тя е вамъ заветъ,

Нека се преписва и множи безчетъ

По всички поля и долини, де българинъ страда,
въздиша и гине.“

— И после? — „Четете, о братя,

И вамъ чужденцитъ да ви се не гордѣятъ“,

Борби следъ възраждането. Църковенъ въпросъ. Политическитъ борби. Дейци.

— Кой отъ тѣхъ работи вжтре въ България и висна на бесилото?

— Колко време скита?

Декламация, „Левси“ отъ Вазовъ.

— Какъ загина?

Пѣне: „О, майко моя“ отъ Хр. Ботевъ.

— Кое възстание подготви Левски?

— Априлското възстание, което избухна въ Панагюрище. То бѣ потушено съ кръвъ. Турскитъ звѣрства тогава накараха Европа да се интересува за българитъ.

— Отъ историята ни е известно, че въ Брацигово Пътлешковъ се е жертвувалъ, за да спаси останалитъ.

— Кой следъ Априлското възстание сжщо се биха и жертвуваха за родината?

Опълченцитъ при Шипка.

— Деца, да изпѣмъ пѣсеньта, посветена на дейцитъ народни.

Всички на крака. Пѣне:

О, сла-ва, дей-ци вамъ на- род-ни, О,

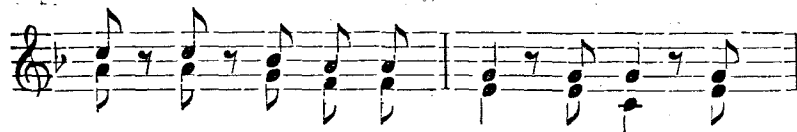
сла-ва на вашѣ дѣ-ла съ лав-ри по-ля-

та сво- бод-ни о кичватъ днесъ ваш'гѣ че-

ла. съ ла. За насъ се день и

нощъ тру- дих-те и в'пра- ги пжтъ ни

вий во- дих-те. О, сла-ва вамъ и честь, дей-

ци, о, на-родни днесъ! О, ци, о, на-родни днесъ!

На наш'то вий племе дарихме
 Просвѣта, наука навредъ,
 И свѣтлия пжтъ вий открихте
 На наш'тѣ мечти за напредъ,
 За насъ се день . . .

III.

Влизатъ съ пѣсеньта „Ечи ти горди нашъ Балканъ“, посветена на IV Преславска девизия по случай участието и въ Балканската война — 1912 г. Ученицитѣ съ въодушевление разказватъ за геройскитѣ подвизи на българитѣ, за жестокитѣ боеве, за победитѣ и най-после за вѣроломството

на съюзниците. Декламация: „За туи ли бѣ това?“ отъ Вазовъ.

— Въ коя областъ се намиратъ селищата, кждето сж станали най-жестокитѣ боеве.

— Тия градове се намиратъ въ Източна Тракия.

— До Балканската война, тя заедно съ Западна Тракия, бѣ подъ турско робство. Днесъ Западна Тракия е подъ грѣцка, и Източна — подъ турска власть.

— Тракия е прочута съ едрото жито, тлѣститѣ овце, съ хубавитѣ лозя, съ тѣй наречения „бохча тютюнъ“, и други богатства.

— Най-голѣмиятъ градъ е Одринъ, съ прочутата „Султанъ Селимъ джамия“, за която има хубава народна легенда.

— Да прочетемъ тая легенда, като се помжчимъ да обърнемъ прѣката рѣчь въ непрѣка.

Чете се „Майсторъ Михалъ“.

— Защо въ Тракия днесъ има малко бѣргари? . . .

— Забравили ли сж тракийскитѣ бѣжанци своя край?

— Не. Той имъ е свиденъ и милъ.

Една ученичка излиза и съ патосъ признася тия слова:

„О, край свещененъ на нашитѣ дѣди,

Доде надъ нами слънце свѣти,

Ще пазимъ твоитѣ завети . . .“

Заветитѣ на родна Тракия, на земята, що ни роди и откърми, на тия, що оросиха съ кръвта си буйнитѣ нивя край Айвазъ-Баба и китнитѣ лозя на Лозенградъ. Защото милъ е спомена за тебъ, земя свещена! Свидна си ни! . . . И всжде ще носимъ тжгата си по тебъ. Тжга за твоитѣ прѣстори чудни и лазурнитѣ води на класичното Бѣло-море. кога ще видимъ пакъ „твойтъ брѣжища засмѣни, на чуднитѣ пролѣти кжтъ?“— Неранзѣтъ, де зрѣй позлатени, де миртове, лаври цвѣтятъ?“— Кога плачуша Марица ще се възрадва, виждайки брѣговетѣ си работени отъ трудолюбивия селякъ? Кога, най-после, ще видимъ роднитѣ пепелища възстановени? Сявга ли ще пѣемъ: „За този край сърдце копнѣе?“ . . . Азъ виждамъ въ прежднитѣ дни. Виждамъ свещената свобода да грѣе тамъ, „де Бѣлото море отеква съ мощъ, русалки де се кжпятъ въ лунна нощъ.“ Родната пѣсенъ волно ще се носи. И пакъ ще блесне слънцето на родната просвѣта!“

Непринудено запѣваме „Тракийски химнъ“. Оживление и въодушевление у ученици и гости. Следъ кжса пауза продължаваме.

— Какви други бѣжанци има у насъ?

— Това сж прокуденитѣ синове на златна Добруджа,

която пъшка подъ ромънско робство. То стана особено тежко следъ 1918 год.

— Въ 1918 година се свърши голъмата свѣтовна война, въ която България участвува на страната на Централнитѣ сили.

— И въ тази война българинътъ прояви храбростъ, но нищо не спечели. Дори загуби и това, което придоби презъ 1913 година.

— И плащаме тежки *репарации*!

— Съ отнемането на Добруджа отъ Ромъния пострада най-вече Варна. Златното добруджанско жито се изнасяше презъ нашето пристанище.

— Земеделіето е главния поминъкъ въ Добруджа.

Задача съ геометрически материалъ.

— И добруджанци, подобно тракийци, не забравятъ Добруджа. Отъ тукъ тѣ често поглеждатъ къмъ бѣлия носъ „Калиакра“ и навѣрно си шепнатъ: „Калиакра! то сънь ли бѣ детински, или приказка нѣкаква бѣше?“

Всички съ съсредоточено внимание слушатъ, а ученикътъ горещо продължава да декламира „На постъ“ отъ Багряна. Следъ това пѣсень: „Доуруджански край“.

— За коя друга страна България пролива най-много кръвъ?

— За Македония!

— Защо искаме Македония да е наша?

Въ отговоръ на въпроса се изикламира „Срещата на Шаръ“.

Шаръ и други планини въ Македония. Легенди за тѣхъ. Значението имъ въ историята на турското робство и сегашното македонско револ. движение. Бабуна и други планини — театъръ на военнитѣ действия презъ Свѣтовната война. Легендата за Крали Марко и пѣсеньта „Марковъ кули“ (сб. „Българска пѣснопойка“ отъ х. Георгиевъ)

— Кой е най-знаменитиятъ македонски герой?

— Гоце, втори Левски. Той работи неуморно за свободата на Македония, като уреждаше комитети.

— А умрѣ като Ботевъ, убитъ отъ вражески куршумъ. Четене III часть отъ четивото „Гоце Дѣлчевъ“.

— Гоце, заедно съ Д. Груевъ, подготви Илинденското въстание въ 1903 г. срещу турцитѣ. А днесъ македонцитѣ сж роби на сърби и гърци. И много по-тежко е сега!

— Днешнитѣ имъ господари не позволяватъ да говорятъ български, да иматъ училища и църкви. Тежко на оня, който не се подчини!

— Но македонцитѣ сж твърди. Не се страхуватъ и не

се превиватъ. Тѣ работятъ, свободата да огрѣе и Пиринъ и Шаръ, и Бабуна.

Иапъваме „Възпъвъ на Македония“

А ние, заедно съ тѣхъ, твърдимъ: „Не даваме я!“ (стих-Ив. Вазовъ).

— Деца, вие знаете вече отъ историята, която учихме тая година, колко много жертви даде нашиятъ народъ за свободата и на Македония, и на Тракия, и на Добруджа, и на Моравско и, при все това, днесъ тѣ пакъ сж роби. Напразно бѣ тая кръвъ по бойнитѣ поля, кждето се издигатъ хиляди братски гробища, въ които почиватъ наши бащи и братя. Нека въ тѣхна память изпъемъ пѣсеньта „Къмъ братскитѣ могили“ (сб. „Българ. пѣснопойка“ отъ Д. х. Георгиевъ).

Тжжната и тиха пѣсень опечали всички. Много майки бършеха очи. А и настжпващата раздѣла пълни сърдцата ни съ мжка. Нѣколко думи—пожелание и насърдения и— пакъ „Молитва за Родината“ . . .

Майка.

Бързичко.

Кир. Кючуковъ

1. Шет-на - ха се мал-ки мо-ми да си

бе-ратъ рос-но цвѣ-те; на-мѣ-ри-ха вак-ло

аг-не де лег-на-ло тамъ за - спа-ло.

2. Вземаха го малки моми.
Па ги срещна Янъ кехая
И на моми проговаря:

— Хвала вази малки моми,

3. Я ми дайте ваклю агне,
Азъ си имамъ осемъ-деветъ
Осемъ-деветъ подойници,
Тѣ ще агне да отдоятъ. —

4. Вакло агне продумало :
 „Хвала тебе, Янъ кехая,
 Да ти пукнатъ осемъ деветъ
 Осемъ-деветъ подойници !
5. Азъ си търся моя майка,
 Моя майка, мила майка :
 Моя майка малко дой,
 Малко дой, много гои.
Нар. пѣсень.

Възпѣвъ на пролѣтъта.

Темпо на маршъ.

С. К.

Ху-ба - ви-це, тебъ те сла-ви И не-
 бе-то и зе-мя-та: сла-зей хим-ни
 те-бе пѣ-е Тебъ по-кланятъ се цвѣ-тя
 та! Славей хим-ни — те бе пѣ-е,
 Тебъ по-кланятъ се цвѣ-тя - та

Водоскоцитѣ балкански,
 И рѣкичкитѣ пѣнливи,
 И зефирътъ тихъ, приятенъ,
 Пѣсни пѣятъ тебъ звѣнливи !

Тебъ покланяме се ние,
 Ние малкитѣ деца,
 Че въ свѣта по хубость ти си
 На царицитѣ царица !

Люб. Бобевски.

Ластовичка.

Игриво.

К. С.

Азъ съмъ, азъ съмъ, по-глед- ни ме, Азъ съмъ,

азъ съмъ по-глед- ни ме ка- то ла- ни

по-срещ- ни ме ка- то ла- ни по-срещ- ни ме

Дълга пжтя
Съмъ вървѣла,
И отъ пжть съмъ
Отмалѣла.

Ала нося
Даръ чудесень:
Китна пролѣтъ,
Сладка пѣсень.

С. Дриновъ.

Дойде вече май!

Allegro-moderato.

К. Георгиевъ.

Хай-де, хай-де хай- дой-де ве-че май!

Хай- де, хай

Валсъ.

Свиримъ всич-ки съсь ци- гул-ки и съсь

1. Хайде, хайде, хай — } 2
 Дойде вече май! }
 Свиримъ всички съ цигулка } 2
 И съсъ свирки и гадулки } 2
 2. Хайде, и пр. . . . (2)
 Ний сме всички като птички } 2
 Съ наичени главички. } 2
 3. Хайде и пр. . . . (2)
 Пакъ ще ходимъ по волята, } 2
 По горитъ, изъ цвѣтата. } 2
 4. Хайде и пр. . . . (2)
 Вижте Анка и Иванка, } 2
 Ето Пенка и Еленка, } 2
 Павелъ, Митко и Драганчо, } 2
 Христо, Петко и Иванчо — } 2
- При пов-
торение
вторитъ
редове
5. Всички пъ-ятъ и играятъ : }
 Хайде, хайде, хай — } При
 Днесъ е весель май! } Moderato

СЪДЪРЖАНИЕ

на

„ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА“

година X (1930-1931).

I. Отъ теорията за практиката.

	Кн.	Стр.
1. Ант. Борлаковъ — Цѣлостно обучение	I.	1.
2. Ив. Георгиевъ — Обучение въ слѣти отдѣле- ния	I.	19.
3. Д. Тасковъ — Ученишки трапезарии	II.	66.
4. Р. Б. Герчева — Активно обучение по хигиена	II.	77.
5. Б. Върбановъ — Природонаблюдения	II.	87.
6. М. Н. Николаевски — Комплексно обучение	III. и IV.	121.
7. Г. Марковски — Класификация на съвременнитѣ течения въ областта на цѣлостното обучение.	III. и IV.	137.
8. Ив. Петковъ — Темитѣ на детскитѣ съчинения	III. и IV.	142.
9. Ив. Георгиевъ — Писане въ слѣти отдѣления	III и IV.	146.
10. Ат. Чешмеджиевъ — Рисуване съ бои	III и IV.	153.
11. В. П. Гочевъ — Новиятъ правилникъ — за учебницитѣ	III и IV.	154.
12. Ив. П. Андреевъ — Програма и действителностъ	V.	233.
13. Н. Чокова — Учителювиятъ пжтъ	V.	238.
14. П. Пешевъ — Учителска колигиалностъ	V.	241.
15. Д. Правдолюбовъ — Педагогическа рисунка	V.	248.
16. Алб. Хармсъ — Какъ украсихъ учебната си стая.	V.	254.
17. Ж. Симеоновъ — Природосъобразно образование	VI и VII.	289.
18. Т. Димитровъ — Мърене на детската интелигентностъ.	VI и VII.	296.
19. Д-ръ К. Свраковъ — Новата подготовка на основния учителъ.	VI и VII.	307.
20. Ник. Г. Попова — Чети, пиши, смѣтай! . .	VI и VII.	314.
21. Ив. Георгиевъ — Обучение по геометрия въ слѣти отдѣления	VI и VII.	318.
22. Р. Гьотигхаимъ — Ролята на класната наставница въ девическитѣ училища	VI и VII.	322.
23. Елизабетъ Югнень — На гости въ училището на д-ръ Декроли	VIII.	377.

24.	Д. Правдолубовъ — Изследвателски методъ при обучението по естествознание	VIII.	388.
25.	Д-ръ Ал. Недѣлковъ — Влиянието на морето върху детския организъмъ	VIII.	393.

II. Изъ практиката за практиката.

1.	Николай Тодоровъ — Първи грижи	I.	25.
2.	Маринка Попова — Какъ приложихъ идеозрителния методъ	I.	31.
3.	Ст. Къосевъ — Родно мѣсто	I.	38.
4.	Ив. Русевъ — Майсторъ Михаль	I.	41.
5.	А. Д. Симидчиевъ — Молитва	I.	44.
6.	Н. Скобарева — Есень	I.	45.
7.	К. Георгиевъ — Есень	I.	46.
8.	Н. Скобарева — Гроздоберъ	I.	48.
9.	Ас. Поповъ — Декоративни рисунки	I.	49.
10.	Н. Г. Попова — Първа кражба	II.	93.
11.	Николай Тодоровъ — На урокъ по въручение	II.	95.
12.	Цано Лазаровъ — Чичо Минчо	II.	100.
13.	М. Н. Николаевски — Планове за цѣлостно обучение	II.	104.
14.	Николай Тодоровъ — На едно народно тържество	III и IV.	160.
15.	Ив. Георгиевъ — Два урока по четене	III и IV.	165.
16.	Йорд. Савовъ — Уроци по естествознание за I. класъ: а) китъ,		
	б) тюленъ	III и IV.	172.
17.	Ал. Симидчиевъ — Дѣдо Мразъ	III и IV.	185.
18.	К. Т. Чешмеджиевъ — Малкия юнакъ	III и IV.	186.
19.	Ал. Д. Симидчиевъ — Снѣгъ	III и IV.	187.
20.	В. Мянковъ — Зима картинка	III и IV.	188.
21.	М. В. Николовъ — Просѣкъ	III и IV.	188.
22.	С. К. — Гайда свири край селото	III и IV.	189.
23.	К. Георгиевъ — Моето писанче	III и IV.	190.
24.	Стойна Тодорова — Бѣлички снѣжинки	III и IV.	191.
25.	Кети Женцеръ — Свободни детски игри	III и IV.	192.
26.	М. Шеврий — Имелъ и бръшлянъ	III и IV.	195.
27.	Ас. Поповъ — Съ перо, четка и ножици	III и IV.	197.
28.	Б. Върбановъ — Опитъ за цѣлостно обучение.	V.	265.
29.	Мара Михайлова — Карнавална седмица	V.	270.
30.	Дим. Николовъ — Карнавална детска забава	V.	273.

31.	Ив. Русевъ	— Мѣстоимение	V.	275.
32.	Ст. Тодорова	— Деца и врабци	V.	280.
33.	Николай Тодоровъ	— Какъ малжитѣ четоха. . . .	VI и VII.	325.
34.	Ат. Чешмеджиевъ	— Седмица на щъркдлитѣ	VI и VII.	329.
35.	Н. Беневъ	— Съчинение „Дневникъ“	VI и VII.	334.
36.	Ив. Русевъ	— Приложение	VI и VII.	337.
37.	Ив. Георгиевъ	— Два урока по геометрия	VI и VII.	345.
38.	Ст. Ц. Даскаловъ	— Следъ зима	VI и VII.	350.
39.	Х. Киряковъ	— Косъ	VI и VII.	351.
40.	Ст. Ц. Даскаловъ	— Пролѣтъ	VI и VII.	352.
41.	Ат. Тодоровъ	— Младички листенца	VI и VII.	353.
42.	Ал. Д. Симидчиевъ	— Свирачъ играчъ	VI и VII.	353.
43.	М. В. Николовъ	— Ехъ че славна веселба	VI и VII.	354.
44.	В. Мянковъ	— Шетала мома Лазаре	VI и VII.	355.
45.	Ат. Тодоровъ	— Лазаръ	VI и VII.	356.
46.	М. В. Николовъ	— Именъ день	VI и VII.	356.
47.	П. Скобарева	— Конче	VI и VII.	357.
48.	С. М.	— Декоративни рисунки	VI и VII.	358.
49.	Маринка Попова	— Изпитна беседа въ I отдѣление	VIII.	397.
50.	Мара П. Михайлова	— Изпитна беседа въ II отдѣление	VIII.	404.
51.	Петрана Костова	— Изпитна беседа въ IV отдѣление	VIII	408.
52.	К. Кючуковъ	— Майка	VIII	417.
53.	С. К.	— Възпѣвъ на пролѣтъта	VIII	418.
54.	С. К.	— Ластовичка	VIII	419.
55.	К. Георгиевъ	— Дойде вече май	VIII	420.

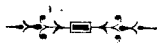
III. Изъ училището и живота.

1.	Противъ домашнитѣ упражнения	III и IV.	199.
2.	Умора въ училището	III. и IV.	200.
3.	Институтъ за физическо възпитание въ Ромъния	III. и IV.	200.
4.	Алкохолизъмътъ и учителитѣ	III. и IV.	200.
5.	Разходи за народната просвѣта въ различни държави	III. и IV.	201.
6.	V Международенъ конгресъ по нравствено възпитание	III. и IV.	203.
7.	Учебното дѣло въ Полша	III. и IV.	207.
8.	Постройка и уредба на новитѣ училища	VI. и VII.	354.

9.	Забавачници въ Виена	VI. и VII.	355.
10.	Д-ръ Мария въ Германия	VI. и VII.	364.
11.	Международна изложба на детски рисушки	VI и VII.	367.
12.	Радиознанието въ швейцарскитѣ основни училища	VI и VII	370.

IV. Рецензии и книгопись.

1.	Д-ъ Д. Гиневъ — Ръководство по четене въ I отдѣление. Разгл. Д. Правдолюбовъ	I.	54.
2.	Г. Кершенщайнеръ — Душата на възпита- теля. Разгл. Д-ръ К. Свраковъ	I.	61.
3.	К. П. Домусчиевъ и Г. Димитровъ — Писме- нитѣ упражнения въ първо- началнитѣ училища	I.	109.
4.	Д. Василевъ, А. Матеевъ и Н. Колевъ — Кул- турна карта на Варнен. окръгъ	II.	117.
5.	Ас. Поповъ и Д. Николовъ — Карта на Вар- ненския окръгъ. Разгл. Т. Ивановъ	II.	118.
6.	Б. Върбановъ — Читало за I отд. Разгл. П. П.	II.	119.
7.	Учебници по родинознание за III отд. Разгл. Ант. Борлаковъ	III и IV.	212.
8.	Л. Поринио — Съчиненията въ активното училище. Разгл. Ант. Борлаковъ	III и IV.	222.
9.	Хулигеръ — Новъ шрифтъ. Разгл. Ант. Борлаковъ	III и IV.	226.
10.	Б. Върбановъ — Обществени грижи за децата въ Виена и Буда Пеща	V.	282.
11.	Д-ръ Люб. Ив. Русевъ — Нервностъ и нерви разстройство. Разгл. Д. Правдолюбовъ	V.	284.
12.	Дим х. Ивановъ — Какъ рисуватъ малкиѣ. Разгл. Д. Павдолюбовъ	V.	288.
13.	Николай Райновъ — Вѣчното въ изкуството. Разгл. Д. Правдолюбовъ	VI и VII	372.
14.	Григорий Петровъ — Родители и деца. Разгл. Д. Правдолюбовъ	VI и VII.	373.
15.	Р. Дотранъ и Ем. Маргера — Усвояване на четенето по цѣлостния методъ. Разгл. Ант. Борлаковъ	VI и VII.	375.

ПРИНЦИПИ

на които почиватъ

БУКВАРЪТЪ и ПЪРВАТА ЧИТАНКА

отъ Д-ръ В. А. Мановъ и Д. Правдолюбовъ.

(Букварътъ и читанката сж одобрени на конкурса за учебници — протоколъ № 2. отъ 16. I 1930. г. на Учебния комитетъ и предписание № 22,907 отъ 12. IX 1930. г. на М-вото на нар. просвѣщение).

Илюстрации отъ художника професоръ Симеонъ Велковъ.

Обучението по четмописа е изкуство, на което презъ различнитъ епохи отъ сърдце сж му служили не само посрѣдственици, но и много знаменити педагози. Дълъгъ и труденъ е билъ пътятъ, изминатъ до днешно време отъ това изкуство. Но и днесъ още педагози и практически дейци дирятъ нови пътища и нови похвати, чрезъ които да улеснятъ трудноститъ при усвояване изкуството отъ току-що стѣпили въ училището за първа година школьники.

Да се състави пъкъ първата книга, отъ която първогодишниятъ школьникъ ще се научи да чете и да пише, е още по-трудно. И ако се решихме да вземемъ участие въ конкурса за съставяне на букваръ, направихме това съ дълбокото убеждение и съ вѣрбата, че чрезъ предложения за конкурсъ букваръ ние внасяме въ практиката на обучението нови похвати и нови начини, които ще улеснятъ първачето въ трудната за него работа, и му даваме въ ржката първата книга, чрезъ която ще добие усѣтъ за радостта, която всѣки день може да му донесе книгата.

Букварътъ, който предлагаме на вниманието на учителя, се различава сжщественно отъ сжществуващитъ наши буквари. Това различие, обаче, не е диктувано отъ мисълта за новаторство, но почива на добре обмислени теоретични принципи, градени между другото и на резултатитъ на експерименталнитъ изследвания на последнитъ години, на наблюденията на нашата практика, както и на свойствата на нашия езикъ, който сжщественно се различава отъ чуждитъ езици.

*

Преди всичко ние стоимъ на становището, че букварътъ трѣбва още отъ самото начало да улеснява прилагането задачата на обучението по български езикъ, като дава възможность: 1. да се развива плавно, изразително и съзнателно четене и 2. да

се развива още отъ началото езиковъ усѣтъ и любовъ къмъ родната речъ. А това налага две основни искания отъ буквара: 1. по възможностъ още отъ самото начало да дава закржглени четива, носени отъ една обща мисълъ, та ученикътъ още въ самото начало да бжде въвежданъ въ изкуството да се чете, а не да се срича или да се чете механически само за процеса на четенето и 2. самитъ четива, като бждатъ близки до ученическия мирогледъ и до неговото психично развитие, да съставятъ букетъ отъ неувѣхваеми цвѣтя изъ родната речъ.

Казаното ни наложи да се справимъ основно съ въпроса, по какъвъ начинъ школникътъ може най-правилно отъ чисто методично гледище да се научи плавно и правилно да чете. Въ нашитъ обсъждания не можахме да не се спремъ на мисълта на Хилдебранта: „Дете, говори той, което се е учило да чете, по който и да е отъ синтетичнитъ методи, винаги ще срича, защото звуковетеъ ги е изучавало като самостоятелни обекти.“ И, наистина, права е тази мисълъ. Дори самъ г. Д-ръ Д. Гиневъ на стр. 19 на „Ржководство по четене въ I отдѣление“, VI издание, твърди: „У насъ ученицитъ чакъ въ края на третата учебна година едва могатъ да четатъ горе-долу изразително“.

Мнението на нѣкои наши методици, че съ изолираното и съ своя индивидуална физиономия запознаване на звуковетеъ, вънъ отъ тѣхната естествена срѣда — думата, вънъ отъ живата речъ, могло да се построи цѣлото — думата, е неправилно. Днесъ всички съвременни философи и психолози твърдятъ, *че познавателния процесъ почва отъ цѣлостната представа и стига до частитъ, а не отъ частитъ, отъ детайлитъ къмъ построяване цѣлото*. На това сжщо становище стоятъ дори най-непримиримитъ въ своята философия философи.

„*Безуменъ е напѣнтъ да се изгражда цѣлото отъ частитъ*“, говори проф. Д. Михалчевъ. — „*Никога не можемъ да се доберемъ до цѣлото отъ неговитъ части, макаръ и отъ тия части да е направено цѣлото*“, пише съвременниятъ голѣмъ френски философъ Анри Бергсонъ. „Ето въ ржката ми сж печатарскитъ букви на единъ текстъ, говори наскоро починалиятъ Йоханесъ Ремке, намѣрете ми текста! *Не можете, защото общото трѣбва да предшества индивидуалното*“.

Тази върна психологична мисълъ, пренесена върху началното четене, ни учи съ недвусмисленостъ, че частта не може да се схване безъ цѣлото. Тя, частта, добива смисълъ и смисленостъ само чрезъ цѣлото и въ цѣлото. Тя може, наистина, да бжде изолирана и отдѣлно разглеждана, но следъ като е добила смисленостъ въ цѣлото. Безъ спазването на това основно начало обучението въ гласоветъ е механично. Не може да се почва съ буквата или съ звука, защото сами по себе, изолирани, тѣ нѣматъ значение и не водятъ до цѣлото. Затова именно четене, което почва не съ изречение или думи, а съ заучаване на гласове и се мжчи да състави цѣлото отъ гласоветъ, води до една последица: механично сричане, или механиченъ напѣнъ да се сливатъ звукове. Нашата практика, както казахме вече, потвърждава това най-

добре. Иначе не може и да бжде, защото изолиранитѣ звукове, значението на които детето още не знае, както ние възрастнитѣ, не могат да будятъ никакъвъ интересъ у него. А знае се, че само онова се схваща бързо и леко отъ детето, което го интересува.

„Детето не е автоматъ, говори проф. Афанасевъ, а разумно същество, и затова учителятъ трѣбва да избѣгне ония упражненія, цѣльта и смисълътъ, на които за детето сжщо така сж неясни, скрити.“

Явно е, че въ основата на обучението трѣбва да легне цѣлостта и посрѣдствомъ анализа да се дойде до частитѣ. И не другъ, а видниятъ познатъ твърде добре у насъ експерименталистъ Ернестъ Мойманъ казва: *„Деца при аналитичнитѣ методи работятъ съ много повече познати елементи, отколкото при която и да е друга, защото думата като нѣщо цѣло е известна на детето и по звукъ, и по значение. Най-после трѣбва да признаемъ, че при тия методи децата се предпазватъ по-лесно, отколкото при която и да е друга, отъ безсмисленото четене, защото тѣ винаги се запознаватъ съ думата, като съ носителъ на известно значение, а не като съ сборъ отъ звуци и колкото е възможно по-скоро като съ частъ отъ изречението. Отъ досега придобития опитъ излиза, че децата, които се учатъ да четатъ по тия методи, се научаватъ по-скоро да четатъ разбрано. Не подлежи на съмнение, че аналитичнитѣ методи представляватъ, въпрочемъ, известни преимущества¹⁾.“*

Ето защо твърде важенъ е начинътъ на постъпъка, метода, при първото четене не само отъ психологическо гледище, но и отъ гледището на задачата на четенето, — до колко начинътъ на първото четене улеснява плавното и изобщо изразителното четене, до колко то дава възможностъ на школьника отъ първото отдѣление да схваща цѣлостта и смисъла, а не само значението на отдѣлната дума, съчетана отъ звукове или срички.

Всичко това ни наложи да съградимъ буквара на така наречения

Аналитико-синтетиченъ четмописенъ методъ, като даваме достатъченъ просторъ на ония учители, които биха поставили въ основата на своето обучение *цѣлостнитѣ думи*.

До колко сме успѣли въ това отношение, оставяме да говорятъ рецензентитѣ отъ конкурсната комисия. Единиятъ отъ тѣхъ пише: „Въ буквара на Мановъ — Правдолюбивъ **строго** е *застъпенъ аналитико-синтетичниятъ четмописенъ методъ*. Изходни точки сж нормалнитѣ думи за предмети, които ясно личатъ въ картинитѣ и започватъ съ буквата, която ще се открива. Повечето отъ тия нормални думи служатъ и за заглавия на леки и твърде интересни за децата четивца.“

Вториятъ пъкъ рецензентъ говори: „Всичката мжнотия при съставянето на единъ букваръ и читанка се състои въ начина на нареждане буквара и принципитѣ, които трѣбва да легнатъ въ основитѣ му. Едно неправилно схващане на тия принципи, едно

¹⁾ Лекции по експериментальной педагогикѣ, ч. III, стр. 80.

неумѣло ползуване отъ тѣхъ или непохватно смѣсване води къмъ катастрофа самия букваръ и работата по него е безрезултатна. Авторитѣ на поднесения ми за рецензиране букваръ сж доста разбрали това. Тѣ се носятъ къмъ този въпросъ много предпазливо и съ голѣма внимателностъ, и сж се помѣчили да сложатъ цѣлата си работа при откриване на буквитѣ само върху единъ отъ тия принципи. Методата за нормалнитѣ думи за тѣхъ е начало и край въ мѣжната и деликатна работа при откриване буквитѣ. Показания методъ експерименталната педагогика сочи като най-удобенъ и най-издържанъ отъ педагогическо гледище.“

Като констатираме съ радостъ това върно вникване въ нашата основна мисль отъ страна на рецензентитѣ и признаването, че букварѣтъ въ това отношение е издържанъ, ние искаме още да подчертаемъ при преоценката и съпоставянето на нашия букваръ съ другитѣ, че въ основата на тази наредба, колкото и за изходъ да служатъ нормални думи, лежи изречението, завършената мисль. Затова чрезъ иллюстрации, картинки, ребуси се стремимъ още отъ самото начало да дадемъ за четене изречения и по възможностъ най-бърже да минемъ къмъ завършени вече „четива“.

*

Второто нѣщо, на което искаме да обърнемъ вниманието на учителя е, че ние **поставяме печатната буква предъ ръкописната**, понеже не само отъ нашитѣ лични опити, но и тия на много видни експерименталисти, е установено, че школьникътъ запомва печатнитѣ зрители образи по-лесно и по-бързо, защото:

1. Всички букви на печатния шрифтъ сж еднакво дебели и впечатлителни, та не уморяватъ очитѣ на децата.
2. Всички печатни букви сж прости по форма, безъ излишни украшения и притурки.
3. Всички печатни букви сж произлѣзли отъ формитѣ на познати на децата предмети.
4. Всички печатни букви характерно се различаватъ една отъ друга.

Ръкописниятъ шрифтъ е изобретенъ изключително за скорописъ — за второстепенна и несжществена цель по отношение процеса на четенето. Скорописътъ е преводъ отъ печатния оригиналъ въ друга форма, по-удобна за бързо свързване буквитѣ една съ друга. Ако бихме се попитали: целесъобразно ли е въ най-долната степенъ отъ обучението на децата да се извърши тоя преводъ, когато още не е усвоенъ оригиналтътъ? Целесъобразно ли е да натрупваме детската паметъ съ второстепенни форми, когато главнитѣ още не сж усвоени? Ние смѣтаме и бихме отговорили, че не само не е целесъобразно, но даже е и вредно, защото безъ нужда учебниятъ процесъ се усложнява и става въ зависимостъ отъ умението да се пише ръкописътъ. Поради това видниятъ съвремененъ германски педагогъ Wotkamp заключава: „Печатниятъ шрифтъ трѣбва да бжде основата, вър-

ху която да легне ржкописниятъ, който е преводъ отъ печатния за бързописни цели. Преводътъ не може да се извърши, докле не се усвои самиятъ оригиналъ.“

Споредъ една статистика въ Америка само 5% отъ децата, които постъпвали за пръвъ път въ училище, не сж знаели да четатъ. Останалитъ сж идвали въ училището само, за да се научатъ да пишатъ. До скоро и у насъ мнозина отъ старитъ хора знаеха само да четатъ, защото да се научишъ да четешъ е по-лесно, отколкото да пишешъ.

Вънъ отъ това, писането е актъ аналитиченъ. Безъ тая основа писането е немислимо. То трѣбва да се подготви чрезъ четенето. Чрезъ четенето анализата на думитъ се улеснява, по-неже буквитъ на печатния шрифтъ, както казахме, не само се различаватъ една отъ друга, но и не сж свързани помежду си, както тия на ржкописния шрифтъ. Значи, предварителното изучаване на печатния шрифтъ намъ се налага и отъ желанието да вмѣкнемъ въ процеса на анализата и известна доза нагледностъ, значението на което никой педагогъ въ днешно време не би могълъ да отрече.

По тая наша реформа ето какъ се изказватъ рецензентитъ:

Първиятъ: „Букварътъ застѣпва две здрави положения: едновременно откриване на всички букви, главни и малки, като по-мжчнитъ се зиматъ по-късно и изхождане отъ печатния текстъ. По изтъкнатитъ въ предварителнитъ ми бележки подробни съображения, считамъ това за преимущество на буквара.“

Вториятъ: „Авторитъ даватъ първомъ печатния шрифтъ, па сетне ржкописния. Действително, че учителитъ работятъ по буквари, които започватъ съ ржкописния шрифтъ, но не трѣбва да се забравя, че по-нагледно, по-целесъобразно ще бжде, ако се запознаятъ ученицитъ първомъ съ печатния шрифтъ. На читалото учителътъ ще нареди думата съ печатни букви, ще запознае ученицитъ съ новата буква, а следъ това тѣ ще търсятъ въ кжсчета отъ вестникъ или друга книга, които първачетата ще носятъ? По този начинъ се създава занимание и активностъ у децата. Писменитъ—ржкописнитъ букви ще се явятъ като копия на печатнитъ.“

*

Третото отличие на нашия букваръ е, че главнитъ и малкитъ букви се откриватъ едновременно.

Идеята за раздѣлното изучаване на главнитъ и малкитъ букви у насъ е минала отъ нѣмцитъ. За тѣхната азбука това е наложително и оправдателно, ала не и за нашата. Въ нѣмския езикъ, при употрѣбата на латински и на готически шрифтъ, се събиратъ 8 белега за всѣки звукъ, които се различаватъ твърде много единъ отъ другъ. Затова тамъ по-рано се изучаватъ малкитъ и следъ това — главнитъ букви. Но у насъ само 7—8 букви главни въ ржкописния шрифтъ донѣкжде се различаватъ отъ съответнитъ имъ малки. Но, ако тѣхното изучаване остане за по-късно, или пъкъ тия главни букви се опростятъ, както напоследъкъ е

направено въ всички западни страни, и това неудобство би се премахнало. Мотивътъ, че главнитѣ букви били трудни за писане е неоснователенъ. За една ржка, която е здраво преминала курса на предварителнитѣ упражнения по писане, нѣма лесни и мжчни за писане букви. Ржка, която може да пише малкитѣ букви, ще може да пише и главнитѣ. Съ практиката, малкитѣ букви да се изучаватъ отдѣлно отъ главнитѣ, нашитѣ училища трѣбва да ликвидиратъ. Нима е разумно, цѣла година детето да изучава букви и да не може правилно да си подпише името, нито пъкъ да може ортографически правилно да напише едно изречение? По тоя въпросъ ето какъ се изказватъ рецензентитѣ:

Първиятъ: „Наредбата (поредицата) на буквитѣ е сполучлива. Откриватъ се отначало най-лекитѣ за писане и еднакви малки и голѣми букви. Тия, на които и печатната, и ржкописната голѣма се различаватъ отъ малката, сж изоставени по-надире, макаръ и да сж отъ повече употребяемитѣ букви. Въобще, спасена е една голѣма последователностъ при наредбата на буквитѣ, главно споредъ мжнотията за запомване и писане на повече белези. Азбуката е дадена въ най-сполучливъ отъ всички буквари порядкъ. Чрезъ такова съпоставяне на малкитѣ и главнитѣ, печатнитѣ и ржкописнитѣ букви, съвсемъ ясно личатъ приликитѣ и разликиѣ, поради което и лесно се запомватъ.“

Вториятъ: „Авторитѣ сж привърженици на едновременното откриване на малки и главни, печатни и ржкописни букви, безъ разлика да ли си приличатъ или не. Ако се даватъ едновременно малки и главни букви, улеснява се правилното писане и дава се възможностъ да се дадатъ цѣлостни разкази; избѣгва се писането началната дума въ изречението първомъ съ малка буква, на сетне съ главна. Ще се привикнатъ ученицитѣ на по-правилно писане.“

*

Сжществено отличие, което почти всецѣло различава буквара ни отъ другитѣ, е че *формитѣ на буквитѣ се онагледяватъ съ формитѣ на познати предмети*, за да могатъ по-лесно и по-бързо да се запомнятъ. Така напр., буквата „О“ се онагледява съ обржчъ, „С“ — съ сръпъ, „Л“ — съ лула, която има спуснато пискюлче, „К“ — съ разтворена книга, „Т“ — съ търнокопъ, „П“ — съ разтворени порти и пр. Нѣщо повече, предметитѣ, отъ които форми се изваждатъ формитѣ на буквата, сжщевременно сж и нормална дума — заглавие, което съдържа новия звукъ и то обикновено въ началото на думата. По това отличие въ буквара ни, двамата рецензенти казватъ:

„Една особеностъ на буквара е *смѣлиятъ опитъ да се уприличатъ всички печатни букви на предметнитѣ форми*. Въ основата си тая идея е много правилна, защото въ сжщностъ си е така — формитѣ на буквитѣ сж извлѣчени отъ формитѣ на предметитѣ. По такъвъ начинъ лесно ще разбератъ децата това, което е мжчно за разбиране, и безъ много пояснения тѣ ще схванатъ връзката между предметитѣ и бележитѣ имъ.“

„Авторитѣ на буквава сж се спрѣли да онагледятъ формитѣ на буквитѣ при откриването имъ, като ги уподобяватъ съ форми-тѣ на познати на децата предмети, за които тѣ иматъ вече нагледи. *Това е твърде умѣстно и азъ го смятамъ за сжщественно предимство на буквава.* Помненето е трайно, а не случайно, когато нагледитѣ сж силни. А новитѣ нагледи могатъ да бждатъ силни само тогава, когато се изграждатъ и вържатъ за други стари, които сжществуватъ и живѣятъ отъ по-рано въ детското съзнание. По такъвъ начинъ новитѣ представи за буквитѣ и формата имъ се здраво свързватъ и асоциратъ въ съзнанието на децата и ставатъ по-трайни и по-положителни.“

*

На *нето* мѣсто искаме да обѣрнемъ повторно вниманието на учителя, **че още при първата буква, използвайки картинното четене, даваме цѣли изречения и даже четива.** Картината е първото писмо. Кѣмъ нея детето питае особено влѣчение. Затова още при първитѣ четива отъ буквава, картината я използваме не само като преходно срѣдство кѣмъ днешното писмо, но и като срѣдство за бързо и смислено четене, защото темпътъ, съ който детето прочита картината, се запазва и при четенето на символичното звуково писмо. Ето мнението на първия рецензентъ по отношение на тая наша реформа:

„По отношение цѣлостта на текстоветѣ, авторитѣ сж постигнали възможното. Още отъ първата буква се даватъ изречения и сжщевременно кратки четивца отъ 3—4 изречения. Разбира се това става съ помощта на картинки, които илюстриратъ предмета, името на който не може да се чете и пише. Съ такива картинки авторитѣ си служатъ и по-нататкъ. *Може да се каже даже, че тѣ най-много сж ги използвали въ интереса на логическата цѣлостъ на текста.* По съдържание четивцата сж взети изъ близката на детето околностъ, тѣ сж леки. Увеличаватъ се по размѣри постепенно, така че кѣмъ края вече се даватъ по двойни текстове при нѣкои букви, както за печатнитѣ, тѣй и за ръкописнитѣ. Вмѣкването на повече картинки въ полза на логическата цѣлостъ, е добра страна на буквава. Тия картини спомагатъ да създадатъ у детето бръзъ и равномеренъ темпъ при четенето; както наведнажъ изговарятъ картинката, така трѣбва да прочетатъ и останалото. *Тия картинки твърде много допринасятъ за техниката на четенето.*“

Кѣмъ казаното отъ г. рецензентитѣ трѣбва да добавимъ, че тъкмо съ тази наредба се улеснява не само техниката на четенето, но и самото плавно четене.

Не е по нататкъ безъ значение и обстоятелството, че по тоя начинъ, като даваме още при първитѣ букви повече текстъ, школьникътъ има възможностъ повече да чете и още отъ самото начало да вникне въ смисъла на четеното и въ смисъла изобщо на бележитѣ и на писмото. Самото прочитане на цѣла мисль още въ първитѣ стѣпки става и обилень изворъ на радостъ.

*

Като не малко предимство на буквава трѣбва да изтъкнемъ още и това, че при всѣка нова буква има достатъчно думи, чрезъ

които доволно се повтарят изучените по-рано букви. За да не се механизират текстовете от децата, всички наши четива са по-дължки, а от 12-та буква нататък даваме и двойни четива за всяка печатна или ръкописна буква. Ето какъ се изказва първият рецензент по това:

„Съ двойните текстове децата ще се задържат повече време върху едни и същи букви. Така чрез бавния темп по-здраво ще се заучат буквите и залостят въ детското съзнание.“

Но букварът, казахме, че трябва да буди чрез подборъ на четивата усътъ за хубавата наша родна речъ. Ние съ радостъ констатираме, че и въ това отношение сме достигнали постижения, които далечъ надминаватъ досегашните наши буквари. Нашите стремени въ това отношение са били насочени къмъ следното:

1. Да дадемъ четива, въ които да лъха настроение и отъ четенето на които малките школници да изпитватъ радостъ. Ето нашите постижения въ това направление:

„Четивата са добре подбрани и въ някои отъ тяхъ лъха хумористично настроение, други са ритмично нагласени, *та при четенето имъ учениците могатъ да изпитватъ наслада*. И самото съдържание, често нравоучително, доста допринася да се поддържа интересъ, а особено когато тия четива са дадени въ диалогична форма и служатъ за наизустяване, каквито са повечето отъ четивата въ буквара“, казва първиятъ рецензентъ, а вториятъ пъкъ пише:

„По своята читанка букварътъ стои на първите редици. Изпъква добриятъ подборъ на четивата. Засегнати са сюжети достъпни и близки на детето. Застъпени са много отъ модерните детски автори, както и отъ по-старите. Художествената стойностъ на всички четива изпъква при първо четене. *Между тяхъ има отъ известните перли на детската литература*. Всички четива са съ името на автора — това е отъ значение. Нека схванатъ децата, че всичко има своя създател и да се запознаятъ (до колкото запомнятъ) поне съ някои автори. Добре е да се положатъ здраво основите на литературното обучение още въ I отделение (макаръ и да се не засъга същината имъ). *Това особено има значение за големите градове, гдето децата знаятъ много творения на детските писатели, а иматъ и детски сборничета*.“

Къмъ цитираното нека прибавимъ и казаното по това отъ самия докладчикъ: „Четивата са много добре подбрани. Тукъ се сръщатъ завършени откъслечи отъ стари и нови детски автори. Народното творчество е застъпено съ кратки приказки, гатанки и пословици. *Въ четивата има доста хуморъ, правдоподобностъ и ритъмъ*. Дадени са и хубави диалози, твърде интересни за заустяване. Езикътъ, поради художествения характеръ на четивата, нма да състави мъжнотии, защото е съвсемъ достъпенъ за децата.“

2. При подбора се стремехме да дадемъ четива, които да вдъхватъ любовъ къмъ семейството и къмъ труда, както се признава това и отъ рецензентите. Така, още първите изречения въ буквара обхващатъ събития и предмети изъ най-близкия миръ на детето: дома и постепенно го извеждатъ къмъ по-широки, по-абстрактни и по-сложни концепции, достъпни за възрастта му,

Чрезъ тия, макаръ и малки четивца, то се надвесва надъ случки, които възпитаватъ въ него любовъ къмъ родната кжща. *Въ сжщото време чрезъ тяхъ се подхвърлятъ на детето и идеали, на които още отъ малко трѣбва да се улови. Най-важенъ отъ тия идеали е трудътъ. Освенъ това, чрезъ тия четивца се възпитаватъ и добродетели въ детската душа — да се помага на страдащитъ. Всички четива сж отърсени отъ всякаква етична сентенция.*

3. Всички четива, включително и тѣзи при първитъ букви, представляватъ логическо цѣло. Безразборното и безсмисленото разхвърляне срички, думи и изречения правятъ отъ децата разсѣяни и повърхностни четци. Тѣ не довеждатъ децата въ процеса на четенето. *За по-лесно четене въ началото сж поставени леки, кжси и съ еднакви срички думи, свързани въ изречения и цѣлостни разкази.*

*

За единъ букваръ не е безъ значение външната страна и илюстрациитъ. Рецензентитъ намиратъ, че и въ това отношение букварътъ заслужава похвала, като казватъ:

„Букварътъ е богатъ съ разкошни картинки, прибавени като илюстрации къмъ текстоветъ, както и отдѣлно, за картинно четене и писане. Тѣ сж съ най-разнообразно съдържание: все изъ близкия на децата животъ — действителността, както се развива предъ тяхъ. Тѣзи картини сж достатъчни за целта и даватъ много поводи за предметни беседи. Вънъ отъ това, авторитъ ни даватъ и много рисунки по детска материя. Това е за свързване четенето и писането съ рисуването. Така лесно се прави преходътъ къмъ сжщинското писане.“

*

Всички четива сж природо-съобразни. Затова тѣ ще се четатъ съ чувство отъ децата.

Ние считаме за необходимо да отправимъ това предизвѣстие къмъ учителя, защото единичкътъ е нашиятъ букваръ, който учителитъ не познаватъ. Нашата молба къмъ учителството е една: „Когато къмъ срѣдата на м. септемврий получатъ отъ познатото на всички ни книгоиздателство „Хр. Г. Дановъ“ пробния екземпляръ, нека го разгледатъ добре и се отнесатъ къмъ него най-критически. Ние не странимъ отъ това. Повтаряме, че ако се решиме да вземемъ участие въ конкурса, направихме го съ вѣрата и дълбокото убеждение, че за напредъка на нашата родна школа трѣбва да сторимъ това“.

Авторитъ.